

Tartu härkää sarvesta ~ Ta tjuren vid hornen
Översättning av idiomerna i Anna-Leena Härkönen's roman
Tjurdödarvapnet

Anna Salmi
Tammerfors universitet
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Nordiska språk
Pro gradu-avhandling
Maj 2009

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

SALMI, ANNA: *Tartu härkää sarvesta ~ Ta tjuren vid hornen*
Översättning av idiomerna i Anna-Leena Härkönen's roman *Tjurödödarvapnet*

Pro gradu –tutkielma, 57 sivua + liitteet (18 sivua)
Toukokuu 2009

Tutkielmani käsittelee idiomeja ja niiden kääntämistä suomen kieleltä ruotsin kielelle Anna-Leena Härkösen esikoisromaanissa *Häräntappoase* (1984), jonka ruotsinkielisen käännöksen *Tjurödödarvapnet* (1985) on laatinut Antti Jalava. Idiomilla tarkoitetaan kieleen vakiintunutta ilmausta, jonka merkitys ei ole suoraan tulkittavissa ilmaukseen kuuluvista sanoista, vaan ilmauksen merkitys on metaforinen. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, mitä käännösstrategioita idiomien kääntämisessä hyödynnetään, sekä millaisia käännösvastineita romaanissa esiintyville idiomeille käytetään. Tutkimusmenetelmänä sovelletaan käännöstieteilijä Eugene A. Nidan (1982) mallia käännösprosessista.

Tutkielmani osoittaa, että valtaosa romaanissa esiintyvistä suomenkielisistä idiomeista (135 kpl) on käännetty vastaavalla ruotsinkielisellä idiomilla (107 kpl). Nämä ruotsinkieliset idiomit muistuttavat ulkoasultaan alkuperäistekstissä esiintyvää idiomia joko täysin tai osittain, tai eivät muistuta ulkoasultaan alkuperäistekstissä esiintyvää idiomia lainkaan. Tutkielmani osoittaa myös, että mikäli alkuperäistekstissä esiintyvää idiomia ei ole käännetty ruotsinkielisellä idiomilla, on ilmaus useimmiten käännetty ruotsinkieliselle normaali-ilmaukselle (22 kpl), mutta idiomeja on myös jätetty kääntämättä kokonaan (6 kpl). Tällä tavoin menetetyt idiomit on korvattu käännöksessä luomalla alkuperäistekstissä esiintyvistä normaali-ilmauksista ruotsinkielisiä idiomeja (27 kpl). Tutkielmani perusteella voidaan todeta, että romaanin *Häräntappoase* käännös *Tjurödödarvapnet* on tyyliltään erittäin lähellä alkuperäistekstiä idiomien käytön osalta.

Nyckelord: idiom, översättning, översättningsstrategi, översättningsmotsvarighet, ekvivalens

INNEHÅLL	3
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Material	7
1.4 Metod	8
1.5 Tidigare forskning	9
2 VAD ÄR ETT IDIOM?	11
2.1 Definition	11
2.2 Prosodi	12
2.3 Form	12
2.4 Betydelse	13
2.5 Diskussion om idiombegreppet	14
2.6 Andra ordförbindelser	15
2.6.1 Fria konstruktioner	17
2.6.2 Kollokationer	17
2.6.3 Fasta fraser	17
2.6.3.1 Ordstäv, klichéer och bevingade ord	18
2.6.3.2 Ordpar	18
2.6.3.3 Ordspråk	18
2.6.3.4 Lexikaliserade fraser, lexikaliserade liknelser och kinegram	19

3	IDIOM I ORDBÖCKER	19
4	ÖVERSÄTTNING AV IDIOM	23
5	IDIOMEN I ANNA-LEENA HÄRKÖNENS ROMAN <i>TJURDÖDARVAPNET</i>	25
5.1	Idiom som översatts med ett idiom	26
5.1.1	Fullständiga ekvivalenter	26
5.1.2	Partiella ekvivalenter	31
5.1.3	Nollekvivalenter	35
5.2	Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck	40
5.3	Normaluttryck översatts med ett idiom	44
5.4	Idiom som utelämnats	48
6	RESULTAT	49
7	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION AV RESULTATET	50
	LITTERATUR	55

BILAGOR

Bilaga 1. Idiom som översatts med ett idiom

Bilaga 2. Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck

Bilaga 3. Normaluttryck som översatts med ett idiom

Bilaga 4. Idiom som utelämnats

NOTER

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Denna avhandling handlar om idiom och deras översättning från finska till svenska. När man betraktar idiom ur översättningsperspektiv beter sig olika idiom mycket olika i översättningsarbetet. Detta kan bäst förklaras med ett par exempel: Det finns ett idiom i både finskan och svenskan som har betydelsen 'vara hederlig'. På finska säger man *olla puhtaat jauhot pussissa* och på svenska säger man *ha rent mjöl i påsen*. I detta fall har det finska idiommet en ordagrann motsvarighet i svenskan. Men det är inte alls alltid möjligt att hitta en ordagrann motsvarighet till ett visst idiom. Många gånger påminner motsvarigheterna ändå om varandra i högre eller lägre grad. I följande exempel är det endast ett ord som skiljer motsvarigheterna åt: i betydelsen 'vara helt lugn' har finskspråkiga enligt idiommet *is i hatten* medan svenskarna *har is i magen*. Det finska idiommet *olla muina miehinä* och dess svenska motsvarighet *låtsas som om det regnar* är till synes helt olika, men de har samma betydelse, 'verka oberörd'. Det är inte ens självklart att det överhuvudtaget finns en svensk motsvarighet till ett visst finskt idiom. I sådana fall måste översättaren själv lösa problemet och resultatet beror på hans eller hennes yrkesskicklighet och kreativitet.

Idiomen är inte enbart ett språkligt fenomen utan de är också ett kulturellt fenomen. Detta bekräftas bl. a. av Maja Lindfors Viklund (1991: 12) när hon konstaterar att metaforiska begrepp härstammar från fysisk och kulturell erfarenhet. Hon är inne på samma linje som George Lakoff & Mark Johnson (1980 b: 201) som konstaterar att "most metaphorical concepts [...] are clearly dependent on culturally relative activities and experiences". Eftersom det metaforiska innehållet i idiomen är kulturellt betingat, kan det vara mycket krävande för en översättare att överföra detta innehåll från en kulturmiljö till en annan. Samma åsikt uttrycks lite annorlunda av Rune Ingo (2007: 141) när han säger att de idiomatiska uttrycken är specifika för varje språk, och det är just detta som gör dem problematiska i översättningsarbetet.

Idiomens spridning kan alltså tolkas både som ett språkligt och ett samkulturellt fenomen (Lindfors Viklund 1991: 3), vilket för finskans och svenskans del medför vissa konsekvenser. Även om svenska och finska inte är besläktade språk kan man hitta förhållandevis många likartade idiom i språken i fråga, eftersom Finland och Sverige ligger kulturellt mycket nära varandra. Det är just det här som gör min undersökning intressant när jag tar reda på hurdana motsvarigheter översättaren använder till de finska idiom som förekommer i en finsk roman som han översatt till svenska.

1.2 Syfte

Målet med min undersökning är att ta reda på hurdana motsvarigheter översättaren Antti Jalava har använt till de idiom som förekommer i Anna-Leena Härkörens roman *Härantappoase* när han utarbetat dess svenska översättning *Tjurdödarvapnet*. Forskningsproblemet kan preciseras i form av följande två huvudfrågor och ett par underordnade frågor:

- Har översättaren kunnat översätta ett finskt idiom med ett motsvarande svenskt idiom? Hur mycket påminner motsvarigheterna i så fall om varandra? Är de fullständiga ekvivalenter, endast partiella ekvivalenter eller är de till synes helt olika men har samma betydelse?
- Vad gör översättaren när han inte kunnat hitta en motsvarighet till ett finskt idiom i svenskan? Översätter han idiomet med ett förklarande normaluttryck eller utelämnar han helt och hållet idiomet? I så fall, försöker han då kompensera "förlorade" idiom genom att översätta ett normaluttryck med ett idiom för att behålla de stilistiska dragen?

Jag har avgränsat forskningsproblemet till att gälla endast idiom så att andra ordförbindelser och metaforiska uttryck som t. ex. kollokationer, liknelser och ordspråk utelämnas.

Uppsatsens disposition är traditionell i den meningen att de första kapitlen handlar om den teoretiska referensram i vilken idiomerna ingår. I kapitel 2 tas reda på hur forskarna har svarat på frågan vad ett idiom är, dess definition, prosodi, form och betydelse. Därtill

redogörs för hur idiom förhåller sig till andra språkliga fraser och metaforiska uttryck så som fria konstruktioner, kollokationer och andra fasta fraser som ordspråk och liknelser. I kapitel 3 redogörs för hur idiom kan presenteras i ordböcker och i kapitel 4 refereras de teoretiska modeller enligt vilka idiom kan behandlas i översättningsarbetet. Där stöder sig studien framför allt på de riktlinjer som professor Rune Ingo dragit upp. I kapitel 5 presenteras den empiriska analysen bestående av 22 exempel på idiom som förekommer i Anna-Leena Härkörens roman *Häräntappoase* och dess översättning. I kapitel 6 presenteras resultatet och i kapitel 7 ges rum för sammanfattning och diskussion av resultatet. Alla idiom som förekommer i *Häräntappoase* och dess svenska översättning *Tjurdödarvapnet* av Antti Jalava presenteras med sina kontexter i bilagorna 1–4.

1.3 Material

Som primärt material till min avhandling använder jag som framgått ovan Anna-Leena Härkörens första roman *Häräntappoase* samt dess svenska översättning *Tjurdödarvapnet* av Antti Jalava. Boken *Häräntappoase* omfattar 316 sidor medan översättningen *Tjurdödarvapnet* är 256 sidor lång. Valet av just denna roman kan motiveras med praktiska skäl. Idiom förekommer nämligen allra rikligast i talspråk och över huvud taget i lättare stil (Ingo 2007: 144) och *Häräntappoase* är känd för att vara skriven på talspråk eller rättare sagt på ungdomsspråk. Därför är det rimligt att anta att just den här romanen erbjuder gott om idiom för analysarbetet.

Författaren och skådespelaren Anna-Leena Härkönen är född 1965 i Limingo. Hennes första roman *Häräntappoase* kom ut 1984 och den var redan från början en stor succé. I dag kan boken sägas ha blivit en riktig ungdomsklassiker. Andra mer betydande verk av Härkönen är den självbiografiska *Sotilaan tarina* (1986, sv. *Soldatens berättelse* 1987), *Akvaariorakkautta* (1990, sv. *Akvariekärlek* 1991) och novellförsamlingen *Karusellimatka* (1993). (Tarkka 2000: 64–65.)

Romanen *Häräntappoase* är en berättelse om den femtonårige pojken Allu som måste tillbringa sitt sommarlov på landet, vilket han som stadsbo i början avskyr. Händelserna

utspelar sig i 1980-talets Österbotten. Romanen är en uppväxtberättelse om hur både arbetet på åkrarna och de första kärleksupplevelserna uppfostrar huvudpersonen från barn till vuxen. Under sommaren blir Allu som en ny människa och han är inte längre en pojke utan en man när han på hösten återkommer till sitt hem i Vasa.

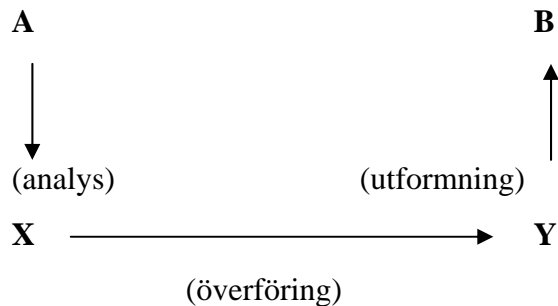
Översättaren Antti Jalava är själv en känd sverigefinsk författare som skriver på svenska. Han är född 1949 i Villmanstrand i Finland men bosatt i Sverige i Stockholm sedan 1959. Hans kanske mest betydande verk är *Asfaltblomman* (1980, finsk översättning *Asfalttikukka* 1981 av Pentti Saarikoski) som handlar om invandrarungdomarnas liv i Sverige. Andra verk av honom är miniromanen *Matti* (1974), *Jag har inte bett att få komma* (1979), *Sprickan* (1993) och *Känslan* (1996). Förutom *Tjurödarpapnet* (1985) är han också ansvarig för de andra svenska översättningarna av Anna-Leena Härkörens romaner samt därtill *I fjärran det gröna havet* (1978) av Hannu Aho och *Käre vän* (1987) av Esa Sariola.¹

1.4 Metod

Denna undersökning är huvudsakligen kvalitativ och genomförd med närläsning, så att jag har jämfört originaltexten med översättningen. Utgångspunkten är originaltexten, där jag har excerperat alla förekommande idiom och kontrollerat hur dessa uttryck behandlats i översättningen. För att hitta de möjliga fall av idiom som förekommer i översättningen men inte i originalet har jag varit tvungen att läsa igenom båda texterna mycket noggrant. Kvantitativa metoder kommer att användas när jag redogör för fördelningen av de översättningsstrategier som översättaren Jalava använt för att skapa motsvarigheter till de finska idiomerna i Härkörens roman. Jag har bestämt mig för att göra en totalundersökning, eftersom jag inte vill att något betydande exempel på översättning av idiom i språkparet finska och svenska i boken förblir obehandlat.

Idiomen jämförs med varandra med hjälp av Eugene A. Nidas modell för översättningsprocessen. Nidas modell presenteras i fig. 1 nedan:

Figur 1 *Nidas modell för översättningsprocessen* (Nida & Taber 1982: 33)

I modellen representerar bokstaven A ett uttryck i källspråket och bokstaven B uttryckets översättning i målspråket. Bokstäverna A och B representerar uttryckets ytstruktur medan bokstäverna X och Y representerar uttryckets djupstruktur. Nidas modell för översättningsprocessen består av tre faser dvs. analys, överföring och utformning. I analyskedet analyseras det källspråkiga uttryckets grammatiska struktur samt ordens och ordkombinationernas betydelser. I överföringskedet överförs det analyserade materialet från språket A till språket B. I utformningskedet utformas det överförda materialet så att uttrycket blir helt acceptabelt i källspråket. (Nida & Taber 1982: 33.)

Nidas modell för översättningsprocessen kan enligt min mening mycket väl tillämpas vid analys av översättning av idiom, eftersom ett idioms betydelse (dvs. djupstruktur) vanligen är annan än de ingående ordens betydelser (dvs. ytstruktur). Det är just detta som gör Nidas modell mycket användbar för min undersökning.

1.5 Tidigare forskning

Svenska idiom och andra fraseologiska enheter har inte undersökts så mycket som man kanske skulle kunna tro. En av de första mer betydande undersökningarna är Jan Anward och Per Linells undersökning *Om lexikaliserade fraser i svenskan* (1976), där det

diskuteras bl.a. om vilka olika typer av lexikaliserade fraser det finns samt lexikaliserade frasers prosodi. I undersökningen utreds också hurdana egenheter de lexikaliserade fraserna har, och fraserna jämförs därtill med sammansättningar.

I sin studie *Svenska idiom ur ett universellt perspektiv* (1991) betraktar Maja Lindfors Viklund svenska idiom ur ett inlärningsperspektiv och försöker ta reda på vilka svenska idiom som är speciellt lätta respektive svåra att förstå. Hon drar slutsatsen att även om idiom och andra metaforiska uttryck är kulturellt betingade finns det i alla fall någonting universellt i dem, så att de inte är så svåra att tolka för den som inte har svenska som modersmål.

Olika fraser och idioms regionala spridning i det svenskspråkiga Finland har undersökts av Ann-Marie Ivars. Hennes undersökning *Fraser och idiom i regionala varianter av finlandssvenskt ungdomsspråk* (2000) redogör för graden av finskt inflytande på lexikaliserade fraser. Hennes material består av inspelningar av två gruppsamtal, och undersökningen omfattar också användningen av expressiva fraser, dvs. svordomar.

Det har också skrivits en del om hur man behandlar idiom i samband med ordboksarbete. Dit hör till exempel Ulla Clauséns och Erika Lylys artikel *Idiom och lexikografi* (1995) där skribenterna presenterar en analysmodell för olika fraskategorier vilken kan användas som stöd vid utarbetandet av ordboksartiklarna. Också Bo Svensén diskuterar i sin bok *Handbok i lexikografi* (2004) hur fasta fraser på bästa sätt skall presenteras i en ordbok.

Därtill finns det många olika idiomordböcker samt mindre uttryckssamlingar av specialiserad karaktär. Till den kategorin hör t.ex. Nuutinens och Tiisalas idiomsamling *Sanna mina ord* (1986), Karis *Svenska här och nu* (1993), Norstedts *Målande uttryck. En liten bok om svenska idiom* (1996), Hallströms och Östbergs *Svår svenska* (1998) och *Fasta fraser* (1999) samt Luthmans enspråkiga idiomordbok *Svenska Idiom* (2002).

Ett annat viktigt bidrag till forskningen om idiom är Emma Sköldbergs doktorsavhandling *Kortet på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom* (2004) där

hon mycket djupgående granskar 36 svenska idiom och deras betydelser i de kontexter där idiomerna förekommer i hennes pressmaterial. En annan doktorsavhandling som berör ämnet är Jan Svanluds *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer* (2001) där skribenten betraktar variationer i olika metaforers förmåga att väcka associationer från den bokstavliga betydelsesfären.

Eftersom jag inte kunnat hitta större undersökningar om översättning av idiom mellan språkparet svenska och finska valde jag översättning som ämne för min egen undersökning. Om översättning överlag har skrivits ganska mycket av bl. a. Rune Ingo och de översättningsstrategier samt principer som han presenterar t ex i böckerna *Lähtökielestä kohdekieleen* (1990) och *Konsten att översätta* (2007) ger ett mycket värdefullt stöd också till min avhandling.

Romanen *Tjurdödarvapnet* har tidigare undersökts ur översättningsperspektiv i ett par avhandlingar pro gradu som skrivits år 1999 av vilka den ena är "*Det var ju...*" *En analys av diskurspartiklar i skönlitterär dialog* av Sanna Maarit Hämäläinen och den andra är *Några frivilliga översättningsbyten i Anna-Leena Härkörens "Häräntappoose" och dess svenska översättning "Tjurdödarvapnet"* av Maija Leppänen. En lite nyare avhandling pro gradu där översättningen av romanen *Tjurdödarvapnet* har stått i fokus är Anna-Leena Koskenrantas *Kulturbundna element vid översättning. En studie av de kulturbundna elementen i den svenska översättningen Tjurdödarvapnet av Anna-Leena Härkörens roman Häräntappoose* som är skriven år 2003.

2 VAD ÄR ETT IDIOM?

2.1 Definition

Enligt definitionen i *Svensk ordbok* (s.v: *idiom*) är ett idiom ett "fast uttryck vars innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelser". Ordboken ger som exempel idiommet *kila runt hörnet* som betyder 'dö'. Bo Svensén håller med om denna definition när han i

Handbok i lexikografi (2004: 239) konstaterar att ett idiom i allmänhet brukar definieras som en fast ordförbindelse vars betydelse inte kan utläsas av komponenternas betydelser. Han tillägger också att idiomet uppfattas som en självständig lexikalisk enhet, som inte är lika med summan av de ingående ordens betydelser. En lite mera fördjupad definition av begreppet idiom ges av Emma Sköldberg (2004: 29) när hon sammanställer det som andra forskare avser med termen idiom:

Ett prototypiskt idiom är en institutionaliserad sammanställning av lexikaliska enheter och bildar som helhet en syntaktisk konstruktion, som utan att ha en huvudsakligen grammatisk eller textbindande funktion fungerar som en del av en mening eller sats, har relativt fixerad form samt en figurativ betydelse som inte är härledbar ur de ingående ordens betydelse.

2.2 Prosodi

Jan Anward och Per Linell skriver i sin artikel *Om lexikaliserade fraser i svenskan* (1976: 77) publicerad i *Nysvenska studier* att lexikaliserade fraser har en konnektiv prosodi, i svensk grammatik traditionellt kallad sammanfattningsaccent (även idiomatiseringsaccent, gruppordsaccent), vilket betyder att det högra ledet i frasen dominerar medan det vänstra ledet deaccentueras. Till denna hypotes förhåller skribenterna sig lite försiktigt när de konstaterar att deaccentuering till vänster inte är något tillräckligt villkor för att ett uttryck skall vara en lexikaliserad fras, eftersom det finns vissa fraser med sammanfattningsaccent som knappast kan betraktas som lexikaliserade. Därtill finns det en hel del uttryck med högerdominans som främst torde betraktas som sammansättningar (Anward & Linell 1976: 79).

2.3 Form

Att ett idiom eller en lexikaliserad fras är en ordkombination betyder att den består av flera ord. Här utesluts alltså sådana sammansatta ord vilkas betydelse inte kan utläsas av sammansättningsledens betydelser som t.ex. *inbiten* och *långkörare*. Att idiomet är en fast

ordförbindelse borde i princip också betyda att det är oföränderligt till formen men i praktiken förekommer det i någon mån formvariationer. (Svensén 2004: 239–240.)

De variationer som förekommer hos idiom kan delas in i grammatiska och lexikaliska formvariationer. Den vanligaste typen av grammatisk formvariation är tempusbyte, som är möjligt hos de flesta idiom som består av en verbfras: *Han tappar/tappade/har tappat/hade tappat sugen*. Andra grammatiska formvariationer som passivtransformation, variation av species och numerus eller pronominalisering kan förekomma men de är ytterst sällsynta. De lexikaliska formvariationerna baserar sig på synonymi, dvs. hela uttryckets betydelse skall i princip förbli oförändrad om någon del av det varierar: *sticka/stoppa huvudet i busken/sanden*. Vanligen har de utbytbara orden samma eller besläktad betydelse. (Svensén 2004: 240–241.)

2.4 Betydelse

Ursprungligen har nästan alla idiom haft en bokstavlig betydelse, som sedan har kommit att användas bildligt och till slut gett upphov till ett uttryck där de enskilda komponenternas betydelser har försvunnit. I det typiska fallet brukar betydelsen av ett idiom som helhet vara metaforisk men idiom kan vara metaforiska i olika hög grad. Man talar om ”helidiom”, dvs. uttryck där ingen av komponenterna används i icke-idiomatisk betydelse, och ”halvidiom”, vilkas betydelse delvis kan utrönas utifrån delarnas betydelser, genom att någon komponent behåller sin normala betydelse (i mer eller mindre hög grad). Ett exempel på ett helidiom är t.ex. svenskans *kasta ut barnet med badvattnet* som betyder ungefär ’förlora något som är bra samtidigt som man gör sig av med något som är dåligt’. Ett motsvarande exempel på ett halvidiom är t.ex. svenskans *lova guld och gröna skogar* som verkligen handlar om ett löfte, men löftet har inte nödvändigtvis någonting att göra med guld och gröna skogar. (Svensén 2004: 241–242.)

2.5 Diskussion om idiombegreppet

I studier av fraseologiska enheter i språket förekommer det en förvirrande mängd av olika termer med vilka man avser olika slags fasta konstruktioner. Sköldberg (2004: 20) har gjort en lista över de svenska termer som återkommer i litteraturen: *bildligt uttryck*, *fast fras*, *idiom*, *idiomatisk fras*, *idiomatiskt uttryck*, *jämförelse*, *lexikaliserad fras*, *lexikaliserad ordförbindelse*, *liknelse*, *stående talesätt*, *stående uttryck* och *talesätt*. Hon konstaterar att användningen av terminologin är långtifrån standardiserad, och en anledning till den skiftande terminologin kan vara att vissa skribenter vill betona någon särskild egenskap som uttrycken uppvisar (Sköldberg 2004: 19). Hon tillägger att bland svenska forskare dominerar begreppet *idiom*, vilket är anledningen till att samma term används i denna undersökning.

För att avgränsa kategorin idiomatiska uttryck räknar Sköldberg (2004: 25–26) upp flera egenskaper som är utmärkande för ett idiom:

- Ett idiom utgör vanligen en del av en sats eller mening, ibland en hel sats eller mening.
- Ett idiom är uppbyggt av lexikaliska enheter som i sig uppvisar en viss morfologiskⁱⁱ struktur och ingår i en syntaksiskⁱⁱⁱ konstruktion.
- Ett idiom har en relativt fixerad^{iv} form.
- Ett idiom har som helhet figurativ^v betydelse.
- Ett idiom har en betydelse som inte är härledbar endast ur de ingående ordens betydelse.
- Ett idiom har inte huvudsakligen en grammatisk eller textbindande funktion.
- Ett idiom är institutionaliserat^{vi}.

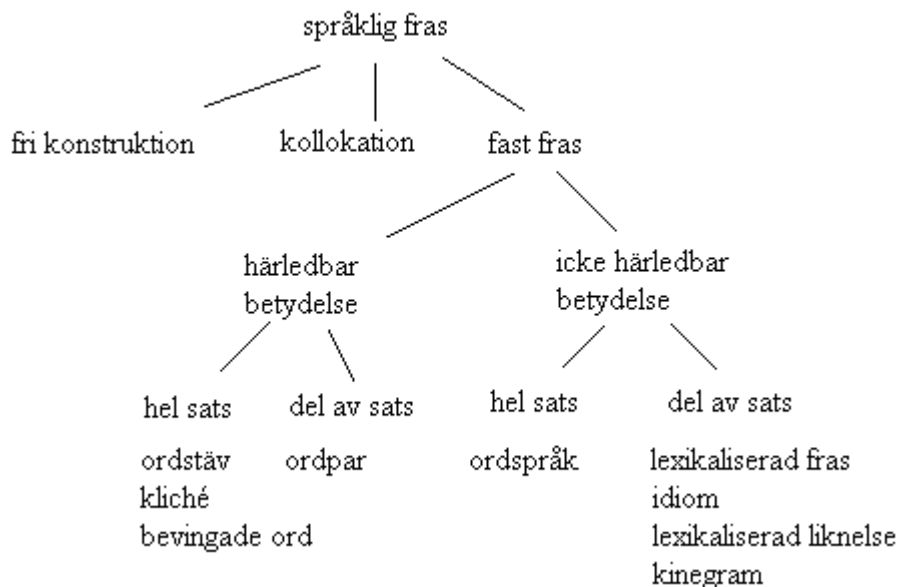
Ett idiom kan visa sig ha några av de nämnda egenskaperna men inte alla. Att de fem sista av de uppräknade egenskaperna dessutom är graderbara, leder till att det är möjligt att skilja mellan mer eller mindre prototypiska idiom. Ett mer prototypiskt idiom har alltså fler av de kännetecknande dragen och eventuellt även i högre grad än ett mindre prototypiskt idiom. (Sköldberg 2004: 26.) Att det finns olika slag av idiom kan enligt mitt antagande

vara en förklaring till den skiftande användningen av termer när man talar om idiom. Termerna används förmodligen också lite överlappande när man faktiskt talar om andra typer av fasta fraser som kommer att behandlas närmare i nästa avsnitt.

Den definition som används på ett idiom i denna avhandling är den samma som Sköldbergs (2004) krav på ett idiom dvs. att ordförbindelsen bl.a. bör utgöra en del av en sats eller en mening, ha en relativt fixerad form, ha en betydelse som inte direkt är härledbar ur de ingående ordens betydelse och att ordförbindelsen i viss mån är institutionaliserad (jfr kapitel 5).

2.6 Andra ordförbindelser

För att ännu klarare redogöra för vad ett idiom är, är det rimligt att skilja det från ett par andra ordförbindelser eller fraser som är nära besläktade med idiom, dvs. har mer eller mindre samma egenskaper som idiomen har. De egenskaper som skiljer åt olika kategorier av språkliga fraser är enligt Sköldberg (2004: 30–31) bl.a. graden av fixering, graden av härledbar betydelse och huruvida uttrycket bildar en hel mening eller utgör en del av en mening. I följande figur presenteras den frastypologi som Sköldberg utarbetat för sin avhandling:

Figur 2 Sköldbergs förslag till en frastypologi (Sköldberg 2004: 32)

Sköldberg (2004: 31) konstaterar att en språklig fras kan utgöras av en *fri konstruktion*, en *kollokation* eller någon form av *fast fras*. Gruppen fasta fraser kan i sin tur delas in i två kategorier med hänsyn till betydelsens härledbarhet av vilka den ena kategorin består av de fasta fraser som har en någorlunda direkt härledbar betydelse och den andra kategorin av sådana fraser som inte på samma sätt har det. Vidare kan både de fasta fraser som har härledbar betydelse och de fasta fraser som inte har det fungera antingen som en sats eller mening eller som en del av en sats eller mening. Det bör påpekas att gränserna mellan de olika kategorierna inte är skarpa utan det finns uttryck som kan betraktas som gränsfall i förhållande till dessa kategorier eller som inte passar in i någon av dem (Sköldberg 2004: 35). I det följande betraktas närmare de olika typerna av språkliga fraser förutom idiom som redan betraktas mera djupgående i detta kapitel.

2.6.1 Fria konstruktioner

Med termen *fri konstruktion* eller *fri kombination* (jfr Svensén 2004: 209) avses språkliga konstruktioner som bildas i enlighet med produktiva grammatiska regler och vars betydelse i hög grad är härledbar utifrån de ingående ordens betydelse och med hjälp av reglerna för hur orden ifråga kombineras med varandra (Sköldberg 2004: 34). Två kännetecknande egenskaper hos fria konstruktioner är att man kan anpassa uttrycket till olika kontexter (Sköldberg 2004: 34) och att ingen av komponenterna har begränsad kombinerbarhet (Svensén 2004: 209), vilket medför att t. ex. uttrycken *köpa en bok* och *en röd bil* är fria konstruktioner.

2.6.2 Kollokationer

Med kollokationer avses en grupp av ord som uppträder tillsammans oftare än de skulle göra av slumpen (Svensén 2004: 208). Kollokationerna uppvisar vissa formella restriktioner, eftersom deras ingående konstituent tenderar att kombineras i en viss ordning (Sköldberg 2004: 34), men orden i en kollokation behöver inte stå alldeles intill varandra (t.ex. *regeringen fattade i förra veckan beslut om...*) och antalet ord som skiljer komponenterna åt är i regel 0-5 stycken (Svensén 2004: 208). Kollokationerna består vanligen av två komponenter (Svensén 2004: 210) och de har en förhållandevis härledbar betydelse (Sköldberg 2004: 34).

2.6.3 Fasta fraser

Fasta fraser är en mycket heterogen grupp men kännetecknande för alla fasta fraser är att de uppvisar någon form av fixering dvs. har begränsningar vad gäller böjning av konstituenterna (Sköldberg 2004: 31). Som framgår av fig. 2, tillhör idiomgruppen fasta fraser, men de behandlas inte här utan under rubriken ”Vad är ett idiom?”.

2.6.3.1 Ordstäv, klichéer och bevingade ord

Ordstäv, klichéer och bevingade ord räknas till de satsvärdiga uttrycken med härledbar betydelse inom gruppen fasta fraser. *Ett ordstäv* definieras som ett folkligt och skämtsamt uttryckssätt som ofta är anknutet till en bestämd upphovsman (*Svensk ordbok* s.v: *ordstäv*). Även Sköldbberg (2004: 32) konstaterar att "[m]ed termen avses mer humoristiska talesätt, som innehåller ett (påhittat) citat och en förment sagesman, men ibland också ytterligare preciseringar beträffande den situation eller handling som beskrivs". Hennes exempel på ett ordstäv lyder *Liten hämnd är också hämnd, sa bonden och spottade på grannens gris. En kliché* är en viss typ av välkända fasta uttryck som ofta har ett banalt och utnött innehåll som till exempel i fraserna *tänk vad tiden går* och *det är en dag i morgon också*. *Bevingade ord* för sin del är välkända uttryck som kan härledas till en viss upphovsman eller källa som t. ex. den ofta citerade formuleringen *Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta* av Esaias Tegnér. (Sköldbberg 2004: 32.)

2.6.3.2 Ordpar

Ordpar hör till kategorin fasta fraser med härledbar betydelse som fungerar som en del av en sats. Ordpar består av två huvudord från samma ordklass (*hit och dit*) och de sammanbinds vanligen med en konjunktion (*bära eller brista*), ibland föregås de dessutom av en preposition (*till punkt och pricka*). Ordpar innehåller vidare ofta (slut)rim (*ur och skur*) och de ingående orden är antingen synonymer (*steder och bruk*) eller antonymer (*i vått och torrt*). (Hallström & Östberg 1999: 6.)

2.6.3.3 Ordspråk

Ordspråk räknas till de satsvärdiga fasta fraserna med icke härledbar betydelse. *Ett ordspråk* (t. ex. *först till kvarn får först mala*) är ett kärnfullt och mer eller mindre metaforiskt stående uttryck, som ofta förmedlar någon form av levnadsvisdom (Sköldbberg 2004: 33). Ordspråk är nästan helt stelnade, generaliserande påståenden vilkas funktion är

att förmedla vissa värderingar av allmänmänskligt slag och inte ens verbets tempus, som normalt är i presens, kan varieras (Svensén 2004: 244–245).

2.6.3.4 Lexikaliserade fraser, lexikaliserade liknelser och kinegram

Bland fasta fraser som fungerar som en del av en sats eller mening med icke härledbar betydelse återfinns lexikaliserade fraser, lexikaliserade liknelser och kinegram. *Lexikaliserade fraser* är mycket nära besläktade med idiom, men det är som regel svårare att härleda ett idioms betydelse utifrån konstituenternas semantiska egenskaper än vad det är när det handlar om en lexikaliserad fras (Sköldberg 2004: 33). *Lexikaliserade liknelser* är fasta ordförbindelser som innehåller ordet 'som'. De är ofta av typen "halvidiom", eftersom en komponent brukar behålla sin normala betydelse, i regel det ord eller den ordgrupp som kommer först i uttrycket. Liknelsen har ofta en förstärkande funktion. (Svensén 2004: 244.) Till exempel betyder den lexikaliserade liknelsen *sova som en stock* att någon sover 'mycket djupt'. Slutligen avses med *kinegram*, som ofta är kulturspecifika, fasta och metonyma fraser som betecknar en fysisk gest samtidigt som de har en institutionaliserad betydelse som t. ex. *hänga med huvudet* i bemärkelsen 'vara ledsen' (Sköldberg 2004: 33–34).

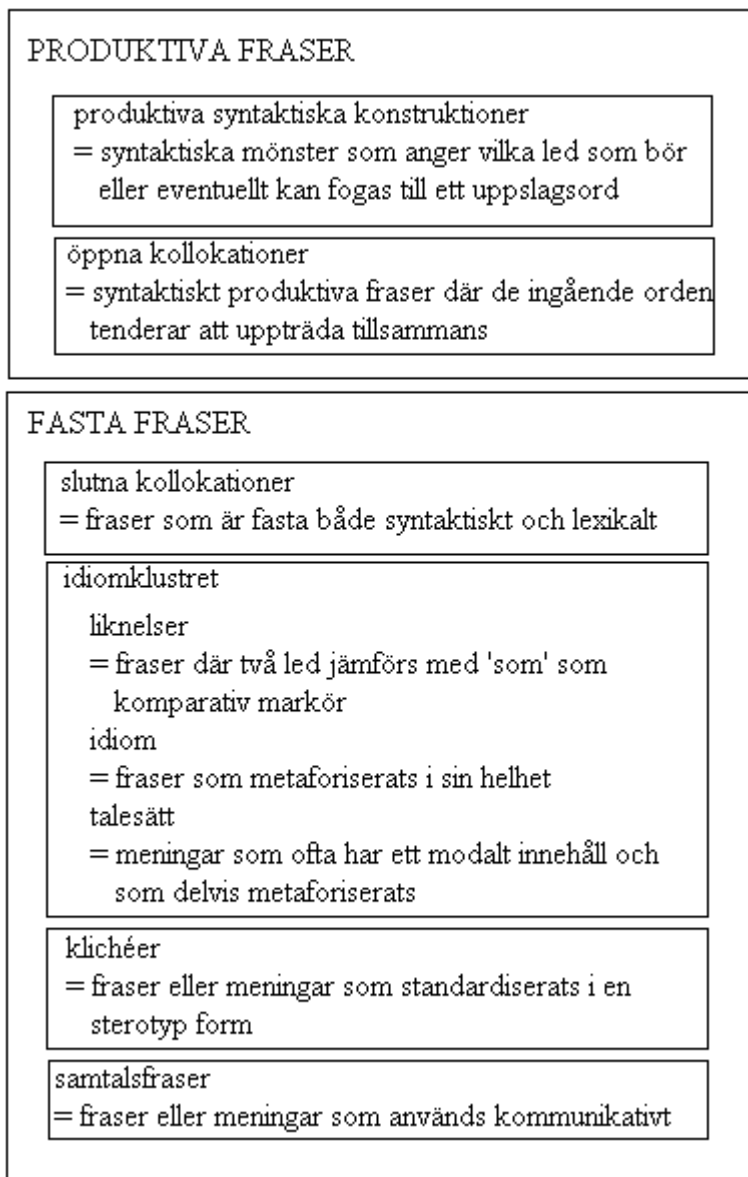
3 IDIOM I ORDBÖCKER

En central synvinkel inom forskningen om idiom är hur idiom borde presenteras i olika slags ordböcker och denna typ av information är också ytterst relevant för en översättare. Svensén (2004: 246–247) anser att det finns ofta två alternativ att tillgå när det gäller idioms placering i ordboksstrukturen: antingen kan idiomet föras in i ordboken under något av de ord som ingår i idiomet eller som ett helt självständigt lemma eller som ett sublemma. Han fortsätter att det första alternativet är den traditionella och fortfarande dominerande metoden, men den strider egentligen mot idioms karaktär som en självständig lexikalisk enhet, medan man genom att anföra ett idiom som ett lemma är mer

i överensstämmelse med idiomets karaktär som en självständig lexikalisk enhet med ogenomskinlig betydelse.

Sköldberg (2004: 36–40) diskuterar idiomens förhållande till lexikonet^{vii} och grammatiken^{viii} utifrån två olika utgångspunkter av vilka den ena är den som återfinns i *Svenska Akademiens Grammatik* (SAG) och den andra har ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv. Eftersom SAG utgör ett standardverk inom modern svensk språkforskning är karakteriseringen i den av särskild vikt. Enligt SAG (1/1999: 195) kännetecknas ett lexikonord av att det har en viss inre struktur, ett visst uttal, en viss stavning, en viss betydelse och vissa grammatiska egenskaper. Enligt det som tidigare nämnts om idiomens egenskaper kan ett idiom sägas uppfylla de krav som SAG ställer på ett lexikonord. Endast termen *lexikonord* är lite problematisk eller t.o.m. missvisande, eftersom den tyder på att en enhet i lexikonet faktiskt består av ett morfem (eller flermorfemiga ord om man räknar med sammansättningar). Eftersom idiomerna vanligen består av flera morfem som är skrivna isär men fyller de krav som ställs på ett lexikonord i SAG skulle termen *lexikalisk enhet* passa bättre för att beteckna en enhet i lexikonet. Sköldberg (2004: 37) utgår från att författarna till SAG hänför idiomerna till gränsområdet mellan lexikon och grammatik, eftersom idiomerna genomgått en *lexikaliseringsprocess*, dvs. att ett uttryck bestående av flera morfem fått en annan betydelse än vad som framgår av de ingående morfemen. Enligt konstruktionsgrammatikerna utgör idiomerna olika konstruktioner, som befinner sig i gränslandet mellan lexikonet och grammatiken (Sköldberg 2004: 38–39). Sköldberg (2004: 40) fortsätter sitt resonemang genom att konstatera att det finns ett kontinuum mellan lexikon och grammatik där en del idiom placerar sig närmare lexikonet än andra.

Ulla Clausén och Erika Lyly funderar på idiomens förhållande till lexikonet i sin artikel *Idiom och lexikografi* (1995). Skribenterna har utarbetat Svenska språknämndens publikation *Svensk konstruktionsordbok* (1991) och artikeln är en analys och systematisering av idiom, en av de fraskategorier som ordboken ger upplysning om. I fig. 3 presenteras den analysmodell för det fraseologiska system som deras ordboksarbete vilar på (jfr fig. 2 *Sköldbergs förslag till en frastypologi*).

Figur 3 Clauséns och Lylys analysmodell för det fraseologiska systemet (Clausén & Lyly 1995: 24)

Analysmodellen inleds med två kategorier produktiva fraser, av vilka den ena fraskategorin är *produktiva syntaktiska konstruktioner* (jfr Sköldbbergs *fria konstruktioner*) och den andra fraskategorin är *öppna kollokationer* (jfr Sköldbbergs *kollokationer*). Merparten av analysmodellen upptas av fasta fraser, som presenteras lite avvikande i jämförelse med Sköldbbergs frastypologi. Idiomerna analyseras i relation till övriga fraskategorier, vilka är

liknelser och *talesätt* eftersom dessa tre fraskategorier har stora likheter både språkligt och funktionellt. Detta ger upphov till *idiomklustret*, där de tre fraskategorierna alla i någon form är berörda av *metaforisering*, dvs. en semantisk process som innebär att betydelsen hos ett eller flera ord glidit över i en annan betydelse, i regel från en bokstavlig betydelse till en abstrakt. Idiom är fraser som har metaforiserats i sin helhet medan talesätt är fullständiga meningar där endast den semantiskt tunga delen metaforiserats. Liknelser är för sin del tvådelade fraser där det ena ledet liknas vid det andra ledet med den komparativa markören 'som' som sammanhållande led. Detta gör liknelserna till en fraskategori som är berörd av metaforisering utan att betydelseöverföringen ändå nått fram. Andra kategorier inom gruppen fasta fraser i Clauséns och Lylys modell är *slutna kollokationer, klichéer och samtalsfraser*. (Clausén & Lyly 1995: 26–27.)

Clausén och Lyly räknar likaså med ett kontinuum inom idiomklustret och en slags variation i gränssområdena dels mellan liknelser och idiom, dels mellan idiom och talesätt. I fig. 4 representerar numren 1–5 olika slags idiom av vilka typ 1 påminner mest om liknelser och typ 5 påminner mest om talesätt medan typerna 2–4 representerar mera prototypiska idiom. Ett exempel på idiom av typ 1 [*vara*] *ett slag i ansiktet* varierar ofta som en liknelse [*vara*] *som ett slag i ansiktet*. Ett exempel på idiom av typ 5 *kasta ut barnet med badvattnet* kan däremot varierar som ett talesätt *man ska inte kasta ut barnet med badvattnet*. (Clausén & Lyly 1995: 28–29.)

Figur 4 Variation inom idiomklustret (Clausén & Lyly 1995: 29)

Förutom variationen inom idiomklustret sker det också variation inom själva idiommet, vilket kan vålla ytterligare problem för den som utarbetar en ordbok om språkliga fraser och konstruktioner. Denna variation inom idiommet består huvudsakligen av två slag av vilka den ena förändrar idiomets form och den andra förändrar idiomets betydelse. Enligt

Svensén (2004: 250–251) bör i en ordbok avsedd för reception eller för översättning från det främmande språket (L2) till modersmålet (L1) alla tillräckligt frekventa varianter av ett idiom tas med, medan det i en ordbok avsedd för produktion eller för översättning L1 → L2 däremot i regel räcker med den vanligaste formen av idiomet. Svensén (2004: 254–256) fortsätter sitt resonemang genom att konstatera att presentationen av idiom i ordböcker är beroende av ordbokstypen. I enspråkiga ordböcker måste betydelseangivelserna i regel få formen av synonymförklaringar, medan situationen i tvåspråkiga ordböcker är lite mera komplicerad. Ett källspråkligt idiom kan på målspråkssidan motsvaras av ett idiom, men så är det inte alltid. Och även om det finns ett målspråkligt idiom, kan stilnivån och metaforiken skilja dem åt. Om man i en tvåspråkig ordbok inte är säker på att användarna känner till betydelsen hos det målspråkliga idiomet, eller om målspråket helt saknar metaforisk ekvivalent bör en icke-metaforisk motsvarighet eller förklaring anges. Denna problematik kommer att behandlas i nästa avsnitt.

4 ÖVERSÄTTNING AV IDIOM

Som redan tidigare framgått är de idiomatiska uttrycken specifika för varje språk och därför är de speciellt svåra att översätta. I sin bok *Konsten att översätta* (2007: 144–145) urskiljer Rune Ingo fyra olika sätt att agera när man har att göra med ett idiom i översättningsarbetet. Dessa fyra handlingsmetoder är följande:

- Idiomet översätts med ett idiom.
- Idiomet översätts med ett förklarande normaluttryck.
- Normaluttryck översätts med ett idiom.
- Idiomet översätts ordagrant.

Ingo (2007: 144) anser att ett idiom som förekommer i källspråket så långt som möjligt bör översättas med ett motsvarande idiom i målspråket. Till formen påminner idiomerna i de olika språken vanligen inte om varandra, utan de innehåller avvikande lexikala element och använder olika språkliga bilder, men kärnan är att idiomerna betyder ungefär samma sak

eller väcker likartade associationer hos läsaren. Ingo (2007: 144) tillägger att eftersom idiomerna hör till varje enskilt språks mest färgstarka, tilltalande och uttrycks kraftiga ordförråd är det översättarens skyldighet att så långt som möjligt bibehålla de stilistiska särdragen hos originaltexten. På en situation där idiomet översätts med ett idiom ger han följande exempel i svenska och finska (2007: 144): ”Om man på svenska använder uttrycket *medan gräset växer dör kon* för att skildra en i och för sig god men tyvärr alltför långsam utveckling eller åtgärd, återger en god översättare samma pragmatiska innehåll på finska med frasen *ennen kurki kuolee kuin suo sulaa* ’tranan dör innan kärret tinar upp’.”

Ingo rekommenderar att idiom översätts med ett förklarande normaluttryck endast om översättaren efter en grundlig utredning inte har lyckats finna ett idiom i målspråket som motsvarar idiomet i källspråket. Han säger att detta är en lösning som översättaren inte får utnyttja alltför ofta, eftersom en uttrycksfull och njutbar originaltext då blir blek och uttryckslös och textens stil förändras. Att översätta ett idiom med ett förklarande normaluttryck har också sina fördelar, eftersom översättningen överför originaltextens information med en klanderfri språkdräkt. På denna situation ger Ingo också ett exempel mellan svenska och finska där svenskans idiom *gå på i ullstrumporna* oftast översätts till finska med uttryck som *jatkaa entiseen tapaan* ’fortsätta som förut’ eller *jatkaa aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut* ’fortsätta alldeles som ingenting hänt’. (Ingo 2007: 145.)

Det är också möjligt att översätta källspråkets normaluttryck med ett idiom i målspråket, men den här metoden bör heller inte tillämpas systematiskt eftersom översättningen även då stilistiskt avviker från originaltexten. Men det här är en bra metod för att kompensera möjligen ”förlorade” fall av idiom och behålla den stilistiska balansen om översättaren tidigare har varit tvungen att återge originaltextens idiom med normaluttryck. Den här metoden kräver stor vakenhet av översättaren då det gäller att komma på ett passande idiom i målspråket som motsvarighet till ett normaluttryck i källspråket. (Ingo 2007: 145.)

Att idiomet översätts ordagrant är en lösning som inte rekommenderas eftersom resultatet sällan är lyckat. I bästa fall blir en ordagrann översättning ett helt begripligt uttryck eller t.o.m. ett nytt idiom i målspråket, men oftast blir resultatet ett uttryck som är främmande

för målspråket eller rentav helt obegripligt. I oklara fall är det klokast att förse en ordagrann översättning av idiom med ett tillägg som klargör den pragmatiska betydelsen hos uttrycket. (Ingo 2007: 144–145.)

Sammanfattningsvis kan konstateras att en korrekt behandling av de idiomatiska uttrycken ställer stora krav på översättarens yrkesskicklighet, språkkunskaper, stilkänsla och allmänna språkbehärskning och en grundförutsättning för att han skall kunna lyckas är att han pragmatiskt^{ix} behärskar de båda översättningsspråken (Ingo 2007: 144).

5 IDIOMEN I ANNA-LEENA HÄRKÖNENS ROMAN *TJURDÖDARVAPNET*

Det finns sammanlagt 135 idiom i den finskspråkiga originaltexten *Häräntappoose* medan den svenska översättningen *Tjurdödarvapnet* omfattar sammanlagt 134 idiom. Eftersom dessa siffror ligger så nära varandra, kan man konstatera, att översättaren Jalava antagligen mycket väl har kunnat behålla de stilistiska dragen i översättningen vad beträffar antalet idiom. Vid urvalet av idiom har jag utgått från de krav som Sköldberg (2004) ställer på ett idiom, dvs. att ordförbindelsen bl.a. bör utgöra en del av en sats eller en mening, ha en relativt fixerad form, ha en betydelse som inte direkt är härledbar ur de ingående ordens betydelse och att ordförbindelsen i viss mån är institutionaliserad. Under arbetets gång märkte jag att idiomerna många gånger är så anpassade till språket att det rentav är svårt att urskilja att det faktiskt är fråga om ett idiom. Likaså var det i vissa fall krävande att skilja idiom från dess nära släktingar som kollokationer, liknelser och ordspråk. I det följande presenteras alla idiom som förekommer i romanen fördelade på fyra kategorier enligt den översättningsstrategi som utnyttjats. Dessa kategorier är *idiom som översätts med ett idiom*, *idiom som översätts med ett förklarande normaluttryck*, *normaluttryck som översätts med ett idiom* samt *idiom som utelämnats*.

5.1 Idiom som översatts med ett idiom

Som konstaterats av Ingo (2007: 144), bör ett idiom som förekommer i källspråket så långt som möjligt översättas med ett motsvarande idiom målspråket. De sammanlagt 135 idiom som förekommer i den finska originaltexten har översättaren kunnat översätta med ett motsvarande svenskt idiom i 107 fall. Denna andel är förhållandevis hög, vilket berättar att Jalava mycket väl har kunnat följa de principer som rekommenderas för en översättare.

I samband med översättning av idiom används termen ekvivalens, vilket innebär att man har en översättningsmotsvarighet, som till sin stil och till sin uppbyggnad avviker från källspråkets uttryck, men som ändå kan användas som en översättningsmotsvarighet (Ingo 1990: 215). Dessa översättningsmotsvarigheter eller ekvivalenter indelar jag vidare i tre kategorier som är *fullständiga ekvivalenter*, *partiella ekvivalenter* och *nollekvivalenter*. I det följande presenteras de idiom som översätts med ett idiom i Härkörens roman indelade i dessa tre kategorier.

5.1.1 Fullständiga ekvivalenter

Med fullständiga ekvivalenter avses här sådana översättningsmotsvarigheter som är helt eller nästan helt identiska med varandra, dvs. de innehåller likadana lexikala element. Sådana fanns sammanlagt 38 stycken i Härkörens roman och i översättningen. (Se Bilaga 1. Idiom som översätts ett med idiom i sina kontexter, numren 1 – 38.) I det följande presenteras några belysande exempel på idiom som tillhör denna kategori med hjälp av Eugene A. Nidas (1982) modell för översättningsprocessen. (Se fig. 1.)

Exempel 1

Mut pulunkesyttäjän kans ei voinu koskaan *mennä suoraan asiaan*, se oli yhtä helvetin töpeksimistä ja kaartelemista (Härkönen 1984: 33).

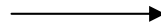
Men med duvtämjarn kunde man aldrig *gå rakt på sak*, det var ett enda helvetes lirkande och cirklande (Härkönen 1985: 27).

mennä suoraan asiaan

gå rakt på sak

sanoa kiertelemättä,
sanoa suoraan

säga något utan omskrivningar,
säga direkt

I det första exemplet är det finska idiomet *mennä suoraan asiaan* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'sanoa kiertelemättä, sanoa suoraan'. När samma information överförs till svenska får man som översättning något som 'säga något utan omskrivningar, säga direkt' (Hallström & Östberg 1998: 41). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *gå rakt på sak* som på detta sätt blir en acceptabel och ordagrann målspråkig översättning till det finska idiomet *mennä suoraan asiaan*.

Exempel 2

Isä oli ollut jonku naikkosen kans, mutsi *oli saanu kaks kärpästä yhdellä iskulla* (Härkönen 1984: 55).

Pappa hade visst hoppat över skaklarna, morsan *hade fått två flugor i en smäll* (Härkönen 1985: 46).

saada kaksi kärpästä yhdellä iskulla

få två flugor i en smäll

tehdä kaksi asiaa kerralla,
onnistua kahdessa asiassa samanaikaisesti

göra två saker på en gång,
lyckas med två saker samtidigt

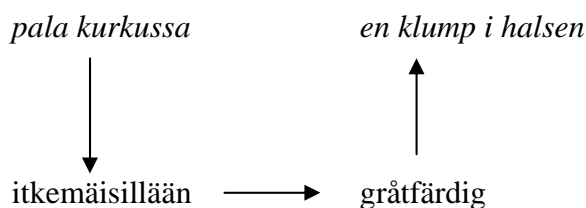
I det andra exemplet är det finska idiomet *saada kaksi kärpästä yhdellä iskulla* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens /

ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'tehdä kaksi asiaa kerralla, onnistua kahdessa asiassa samanaikaisesti'. När samma information överförs till svenska får man som översättning något som 'göra två saker på en gång, lyckas med två saker samtidigt' (Luthman 2002: 33). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *få två flugor i en smäll* som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *saada kaksi kärpystä yhdellä iskulla*. Samma idiom förekommer både i finskan och i svenskan också i formen *lyödä kaksi kärpystä yhdellä iskulla / slå två flugor i en smäll* (Kari 1993: 33). Detta uttryck kunde också användas bokstavligt i en situation där någon faktiskt håller på att döda flugor, men jag antar att detta idiom är så vanligt att uttrycket används mycket oftare idomatiskt än bokstavligt.

Exempel 3

Mä nyökkään nopeesti, *pala nousee kurkkuun* (Härkönen 1984: 208).

Jag nickar snabbt, jag *får en klump i halsen* (Härkönen 1985: 172).

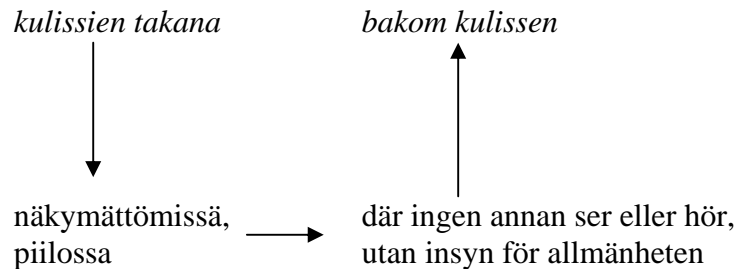

I det tredje exemplet är det finska idiomet *pala kurkussa* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall är på finska 'itkemäisillään'. När samma information överförs till svenska får man som översättning något som 'gråtfärdig' (Luthman 2002: 50). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *en klump i halsen* som på detta sätt blir en helt acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *pala kurkussa*. Detta uttryck kunde också förstås bokstavligt t.ex. i en situation där någon håller på att kvävas av maten när han eller hon har en konkret matbit (dvs. en klump) i halsen.

Exempel 4

Mä tiesin mitä surkeuksia ne oli *kulissien takana* (Härkönen 1984: 237).

Jag viste nog vilka skröpliga typer dom var *bakom kulissen* (Härkönen 1985: 195).

Det fjärde exemplet *kulissien takana* / *bakom kulissen* används i sitt sammanhang idiomatiskt, i betydelsen 'där ingen annan ser eller hör, utan insyn för allmänheten' (Luthman 2002: 77). Denna ordkombination kunde i likhet med det tredje exemplet ovan användas bokstavligt, och till exempel i teatervärlden kan detta vara ett helt vanligt uttryck.

Exempel 5

Hautaisin menneisyyden ja *polttaisin sillat takanani* säälimättä (Härkönen 1984: 49).

Jag vill sticka alldeles ensam, gräva ner det förflutna och *bränna broarna bakom mej* och det utan saknad (Härkönen 1985: 42).

Det femte exemplet *polttaa sillat takanaan* / *bränna broarna bakom sig* är åtminstone i finskan ett helt vanligt idiom. I svenskan används enligt ordboken (*Målande uttryck* s.v: *bränna*) också idiomet *bränna sina skepp* i samma betydelse 'göra sig av med alla sina möjligheter att återvända'. Likaså kunde detta uttryck användas bokstavligt, till exempel i krig är det möjligt att någon faktiskt bränner broarna (eller sina skepp) bakom sig.

Alla fem exempel har alltså en annan betydelse som idiom än de skulle ha ord för ord. I uttrycken används likadana språkliga bilder för att skapa samma, metaforiska betydelse. I

mitt material betar sig också t.ex. följande idiom, som tillhör kategorin idiom som översatts med ett idiom/fullständiga ekvivalenter, på samma sätt:

Idiom nummer 3 i Bilaga 1.

Fi. *olla pelkkänä korvana* 'kuunnella tarkkaavaisesti'

Sv. *vara idel öra* 'lyssna uppmärksammt' (Hallström & Östberg 1998: 61)

Idiom nummer 5 i Bilaga 1.

Fi. *saada potkut* 'tulla irtisanotuksi töistä'

Sv. *bli sparkad* 'få avsked från arbetet' (Hallström & Östberg 1998: 57)

Idiom nummer 16 i Bilaga 1.

Fi. *vetää jotakuta nenästä* 'narrata jotakuta'

Sv. *dra ngn vid näsan* 'lura ngn' (Luthman 2002: 103)

Idiom nummer 17 i Bilaga 1.

Fi. *saada vettä myllyynsä* 'saada tukea mielipiteelleen'

Sv. *få vatten på sin kvarn* 'få stöd för sin mening' (*Målande uttryck s.v: kvarn*)

Idiom nummer 21 i Bilaga 1.

Fi. *olla hulluna johonkin / johonkuhun* 'pitää jostakin / jostakusta erittäin paljon'

Sv. *vara galen i någon / något* 'tycka om någon / något väldigt mycket' (Luthman 2002: 41)

Idiom nummer 23 i Bilaga 1.

Fi. *tehdä numero jostakin* 'liioitella jonkin merkitystä'

Sv. *göra ett nummer av ngt* 'överdriva betydelsen av ngt, göra ngt märkvärdigare än det är (*Målande uttryck s.v: nummer*)

Det finns sammanlagt tre idiom i mitt material där djurordet *får* används som bildligt element, dvs. nummer 8, 24 och 37 i Bilaga 1. I det första fallet är det fråga om *svarta får* och uttrycket innebär att någon är att skämmas för. Vanligen används idiomet i formen *familjens svarta får* (*Målande uttryck s.v: får*, Luthman 2002: 37) men i mitt material var

det fråga om *daghemmens svarta får*. Det andra fallet handlar om *en ulv i fårakläder* som i sin tur innebär 'en farlig person som på ytan verkar ofarlig och snäll' (*Målande uttryck s.v: fårakläder*). Det sista exemplet handlar om *dom förlorade fåren*. Enligt mitt antagande är det i det här fallet fråga om ett idiom som har sitt ursprung i Bibeln, där Jesus jämförs med den gode herden och förlorade människor jämförs med förlorade får.

Sammanfattningsvis kan konstateras att ordet *får* som bildligt element i ett idiom många gånger syftar på något som är gott och rent. Enligt min tolkning innebär *svarta får* i det första idiomet en motsats till *vita får* som man inte behöver skämmas för. I det andra idiomet syftar djuret *ulv* för sin del på något som är ont. När ulven är klädd i fårakläder ser den snäll ut. Detta stöds av ett fåridiom till: uttrycket *skilja fåren från getterna* betyder nämligen att de goda skiljs från de onda (*Målande uttryck s.v: får*).

Jag har också tagit med ett par uttryck som man kan diskutera om det faktiskt är fråga om ett idiom eller inte. Sådana gränsfall är t.ex. idiom numren 28, 29 och 38 i Bilaga 1. Det första uttrycket *så talar en man* innebär att någon säger sanningen. Orsaken till att jag kallar detta uttryck för idiom är att den som säger sanningen inte nödvändigtvis behöver vara en man utan den kan likaväl vara en kvinna. Det andra uttrycket *världen är liten* syftar inte direkt på världens storlek och det sista uttrycket *i denna kalla värld* syftar inte direkt på världens temperatur.

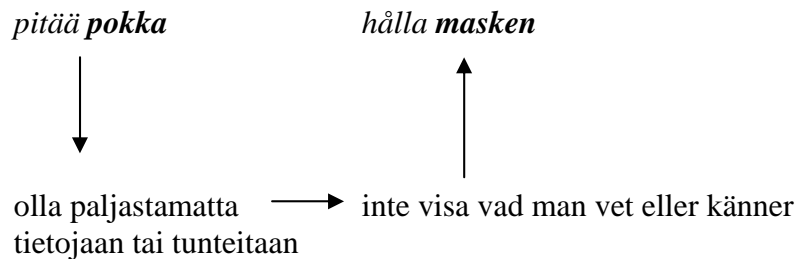
5.1.2 Partiella ekvivalenter

Med partiella ekvivalenter avses här sådana översättningsmotsvarigheter som avviker från men ändå påminner om originalet, dvs. de innehåller både likadana och avvikande lexikala element. I Härkörens roman och i översättningen finns tillsammans 48 stycken sådana. (Se Bilaga 1. Idiom som översätts med ett idiom, numren 39–86.) I det följande presenteras några belysande exempel på idiom som tillhör denna kategori. Olikheterna i uttrycken har framhävts med **fet stil**.

Exempel 1

Mua nauratti mut mä olin tottunu *pitään pokan* Juri Lehtiniemen edessä (Härkönen 1984: 9).

Jag hade lust att skratta men inför Juri Lehtiniemi var jag van att *hålla masken* (Härkönen 1985: 8).

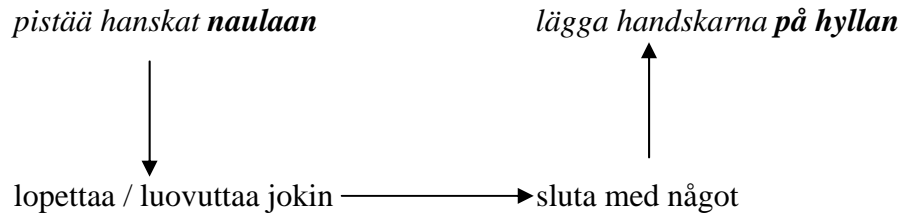
I det första exemplet på partiella ekvivalenter är det finska idiomet *pitää pokka* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytsrtuktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall är på finska 'olla paljastamatta tietojaan tai tunteitaan'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'inte visa vad man vet eller känner' (Luthman 2002: 93). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *hålla masken* som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *pitää pokka*. Detta idiom används särskilt när man spelar kort (och inte minst poker), men uttrycket kan också användas i vilken situation som helst när man inte vill avslöja sig.

Exempel 2

Painu sinne ja *pistä hanskat naulaan!* (Härkönen 1984: 171.)

Lägg *handskarna på hyllan* du och in på hemmet med dej bara! (Härkönen 1985: 144.)

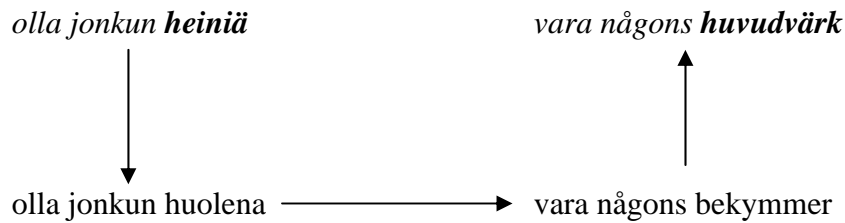
I det andra exemplet här är det finska idiomet *pistää hanskat **naulaan*** det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'lopettaa tai luovuttaa jokin'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'sluta med något' (Luthman 2002: 58). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *lägga handskarna **på hyllan*** som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *pistää hanskat **naulaan***. Också detta uttryck kan uppfattas bokstavligt t.ex. i en vardaglig situation där det faktiskt är fråga om ett klädesplagg som man klär av och lägger på hyllan när man kommer in.

Man kan ändå undra om idiomens *pistää hanskat **naulaan*** / *lägga handskarna **på hyllan*** användningssätt eller betydelsefält överlappar med varandra, eftersom enligt ordboken (Luthman 2002) är det svenska idiomet egentligen *lägga **något** på hyllan*. Detta innebär att vilket substantiv som helst kan användas i uttrycket i stället för *handskarna*. Ordbokens exempel på användningen av idiomet lyder: *Jag har lagt boxningen på hyllan* (Luthman 2002: 58). På finska skulle en likadan mening låta ganska främmande: *Olen pistänyt nyrkkeilyn **naulaan***. Enligt min språkkänsla är det i finskan endast handskarna som kan läggas på hyllan när uttrycket används idiomatiskt. När uttrycket tolkas bokstavligt kan man naturligtvis lägga på hyllan vad som helst.

Exempel 3

*Ei sinun **heiniäsi**, sanoo A* (Härkönen 1984: 164).

*Inte din **huvudvärk**, säger A* (Härkönen 1985: 139).

I det tredje exemplet är det finska idiomet *olla jonkun heiniä* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'olla jonkun huolena'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'vara någons bekymmer' (Luthman 2002: 58). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *vara någons huvudvärk* som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *olla jonkun heiniä*.

I dessa tre exempel används både likadana och avvikande ord för att skapa samma idiomatiska betydelse. Både en finsk- och svenskspråkig mottagare förstår enligt mitt antagande idiomens huvudinFORMATION på samma sätt, men det är möjligt att också avvikande associationer väcks på grund av de olika språkliga bilder som utnyttjas (som t. ex. i det sista exemplet där det finska ordet *heiniä* 'hö' och det svenska ordet *huvudvärk* står för samma betydelse 'bekymmer'. I mitt material betar sig också t.ex. följande idiom, som tillhör kategorin idiom som översatts med ett idiom/partiella ekvivalenter, på samma sätt:

Idiom nummer 41 i Bilaga 1.

Fi. *rakentaa pilvilinearit* 'unelmoida, olla epärealistinen'

Sv. *bygga luftslott* 'drömma vackert om framtiden, vara orealistisk' (Luthman 2002: 88)

Idiom nummer 43 i Bilaga 1.

Fi. *kulkea nokka pystyssä* 'käyttäytyä ylpeästi'

Sv. *gå med näsan i vädret* 'uppträda högfärdigt' (Hallström & Östberg 1998: 62)

Idiom nummer 46 i Bilaga 1.

Fi. *pidä turpa kiinni* 'ole hiljaa'

Sv. *håll käften* 'var tyst' (Luthman 2002: 78)

Idiom nummer 51 i Bilaga 1.

Fi. *sillä siisti* 'ei kannata sanoa vastaan'

Sv. *därmed basta* 'ingen idé att säga emot' (Luthman 2002: 13)

Idiom nummer 75 i Bilaga 1.

Fi. *pelata korttinsa oikein* 'käyttää mahdollisuutensa hyödykseen'

Sv. *spela sina kort väl* 'väl utnyttja sina möjligheter' (*Målande uttryck s.v: spela*)

Idiom nummer 82 i Bilaga 1.

Fi. *pikkulinnut liverteli* 'olen kuullut kerrottavan'

Sv. *en liten fågel kvittrade* 'jag har hört sägas' (*Målande uttryck s.v: fågel*)

Idiom nummer 85 i Bilaga 1.

Fi. *ei omena kauas puusta putoa* 'lapset muistuttavat vanhempiaan'

Sv. *äpplet faller inte långt från päronträdet* 'barn liknar sina föräldrar' (*Målande uttryck s.v: äpple*)

5.1.3 Nollekvivalenter

Med nollekvivalenter avses här sådana översättningar som till synes är helt olika idiomerna i källspråket, dvs. de innehåller endast avvikande lexikala element. De har ändå samma betydelse och de kan därigenom användas som en översättningsmotsvarighet. Sådana finns tillsammans 21 stycken i Härkörens roman. (Se Bilaga 1. Idiom som översätts ett med idiom i sina kontexter, numren 87–107.) I det följande presenteras några belysande exempel på idiom som tillhör denna kategori. Olikheterna i uttrycken har framhävts med **fet stil**.

Exempel 1

Mä vaan päätin ettei tyyppi *hyppi* mun *silmille* (Härkönen 1984: 56).

Jag bestämde mej för att *hålla* gubben *på mattan* (Härkönen 1985: 46).

hyppiä jonkun silmille

suututtaa / vihastuttaa / ärsyttää
jotakuta

hålla ngn på mattan

inte busa eller bråka

Se oli ensimmäinen juntti joka oli uskaltanu *hyppiä* mun *silmille* (Härkönen 1984: 139).

Hon var den första lantis som vågat *trampa* mej *på tårna* (Härkönen 1985: 118).

hyppiä jonkun silmille

suututtaa / vihastuttaa / ärsyttää
jotakuta

trampa ngn på tårna

vara till förargelse eller olägenhet
för någon

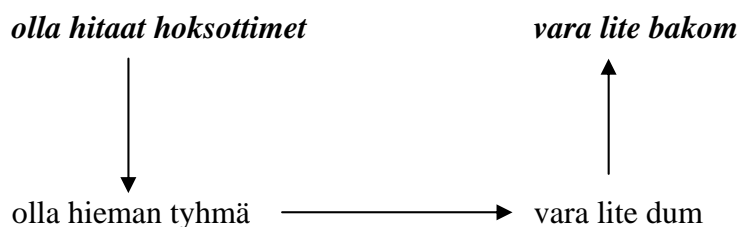
I det första exemplet på nollevivalenter anges det finska idiommet *hyppiä jonkun silmille* 'suututtaa / vihastuttaa / ärsyttää jotakuta' två gånger med avvikande svenska idiom som översättningar. I det första fallet används idiommet enligt kontexten i betydelsen 'förhindra någon att vara till förargelse eller olägenhet för någon' vilket i detta fall kan översättas som 'förhindra någon att busa eller bråka' som däremot leder till det svenska idiommet *hålla någon på mattan* (Luthman 2002: 94). På grund av avvikande synvinklar i de kontexter där idiomerna förekommer kan dessa idiom enligt min mening mycket väl användas som varandras översättningsmotsvarigheter även om det inte går att rita en pil mellan idiomens betydelser, dvs. djupstrukturer.

I det andra fallet ser modellen vanligare ut: här igen är det finska idiomet *hyppiä jonkun silmille* det källspråkiga uttrycket som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'suututtaa / vihastuttaa / ärsyttää jotakuta'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'vara till förargelse eller olägenhet för någon' (Hallström & Östberg 1998: 62). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, översätts som ett svenskt idiom *trampa ngn på tårna* som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *hyppiä jonkun silmille*. Det svenska uttrycket kan också tolkas ordagrant. Till exempel när man dansar med någon kan man bli trampad på tårna.

Exempel 2

Mää olisin Token tilalla kääntäny sopivasti oikeelle ja välttäny ton tärskyn mutta sillä nyt on niin *hitaat hoksottimet* (Härkönen 1984: 151).

Om jag varit i hans ställe, hade jag styrt lite mer åt höger och undvikit smällen, men han har ju såna glapp och *har alltid varit lite bakom*... (Härkönen 1985: 130.)

I det tredje exemplet anges det finska idiomet *olla hitaat hoksottimet* som det källspråkiga uttrycket som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'olla hieman tyhmä'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'vara lite dum' (Luthman 2002: 11). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, översätts som ett svenskt idiom *vara lite bakom* som på detta sätt blir en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *olla hitaat hoksottimet*. I

svenskan finns det också ett annat idiom *bakom flötet* i samma betydelse 'dum' (Kari 1993: 33) som i det här fallet likaväl kunde ha använts som översättningsmotsvarighet.

Exempel 3

Mä olin viipyny poissa jo melko kauan ja Svante oli voinu *potkasta tyhjää* sillä välin (Härkönen 1984: 179).

Jag hade dröjt ganska länge och under tiden kunde Svante ha *fått driftstopp* (Härkönen 1985: 152).

Ne oli selvästi niitä tyyppisiä jotka tulee Takkiselle vaan laskeen montako sänkypeitettä ne perii ku Svante *potkasee tyhjää* (Härkönen 1984: 236).

Dom var just den typen som åker till Takkinen bara för att räkna ut hur många sängtäcken dom får ärva den dag Svante *tar hissen ner* (Härkönen 1985: 194).

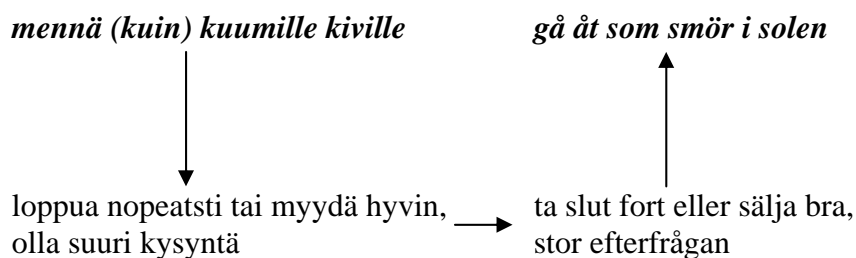

I kategorin nollekvivalenter kan man också hitta ett par idiomatiska omskrivningar till verbet 'dö' vilka är ytterst vanligt i flera olika språk. Det finska idiommet *potkaista tyhjää* har i det ena fallet i Härkönen's roman översatts med det svenska idiommet *få driftstopp* och i det andra fallet med det svenska idiommet *ta hissen ner*. I svenskan finns det också ett vardagligt idiom *ta ned skylten* i betydelsen 'dö' (*Målande uttryck* s.v: *skylt*), som enligt min mening i det här fallet skulle ha varit en åtminstone lika bra översättningsmotsvarighet.

Exempel 4

Siihen pistän maanviljelijän kesät ja talvet ja kellokortit, *menee* kuule *kuumille kiville* menevä mies! (Härkönen 1984: 297.)

"Den framgångsrike mannen" kommer att *gå åt som smör i solen*! (Härkönen 1985: 242.)

I det sista exemplet i kategorin nollekvivalenter är det finska idiomet *mennä (kuin) kuumille kiville* det källspråkiga uttryck som ska översättas till svenska. När idiomets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall på finska är 'loppua nopeasti tai myydä hyvin, olla suuri kysyntä'. När samma information överförs till svenska får man som översättning 'ta slut fort eller sälja bra, stor efterfrågan' (Luthman 2002: 138). Denna betydelse, dvs. djupstruktur, utformas som ett svenskt idiom *gå åt som smör i solen* som är en acceptabel målspråkig översättning till det finska idiomet *mennä (kuin) kuumille kiville*. Det finns också ett idiom *gå som på heta stenar* i svenskan (Kari 1993: 49), som enligt min mening i det här fallet skulle ha varit en bättre översättning, eftersom den är en ordagrann översättningsmotvarighet, dvs. en fullständig ekvivalent.

I dessa exempelidiom på nollekvivalenter används endast avvikande språkliga bilder för att skapa samma idiomatiska betydelse. Jag antar att tolkningen av uttrycken i den här kategorin med största sannolikhet sker via avvikande associationer hos en finsk- och svenskspråkig mottagare. Tolkningsprocessen leder i alla fall till samma resultat, dvs. till uttryckens likartade innehåll, och det är just detta som gör att till synes alldeles olika idiom kan användas som varandras översättningsmotsvarigheter. I mitt material betar sig också

t.ex. följande idiom, som tillhör kategorin idiom som översatts med ett idiom/nollekvivalenter, på samma sätt:

Idiom nummer 98 i Bilaga 1.

Fi. *repiä pelihousunsa* 'tulla niin vihaiseksi, että on vaikea hillitä itsensä'

Sv. *gå upp i limningen* 'bli så arg att man har svårt att behärska sig' (Luthman 2002: 85)

5.2 Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck

Enligt Ingo (2007) kan ett idiom i källspråket översättas med ett förklarande normaluttryck i målspråket endast om man efter en grundlig utredning inte har lyckats finna en idiomatisk motsvarighet till källspråkets idiom. Att översätta ett idiom med ett förklarande normaluttryck får inte bli en standardlösning eftersom översättaren inte borde förändra originaltextens stil eller försvaga originaltextens uttryckskraft. Förfarandet har ändå sina semantiska och syntaktiska fördelar, eftersom översättningen överför originaltextens information och den språkliga dräkten är klanderfri. (Ingo 2007: 145.)

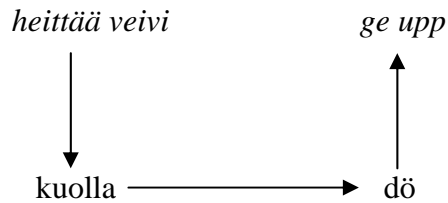
Av de sammanlagt 135 idiom som förekommer i den finska originaltexten har översättaren översatt med ett förklarande normaluttryck i 22 fall. (Se Bilaga 2. Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck.) Enligt mina upptäckter är de förklarande normaluttryck som Jalava använder många gånger bildligt språkbruk men de kan inte betraktas som idiom eftersom de inte uppfyller mina kriterier på ett idiom. I det följande tas upp några exempel på idiom som Jalava översatt med ett förklarande normaluttryck i *Tjurödödarvapnet* med hjälp av Eugene A. Nidas (1982) modell för översättningsprocessen. (Se fig.1.)

Exempel 1

Just ku auto tuli niin mummu *oli heittäny veivin* (Härkönen 1984: 14).

Just när bilen kom *gav* mormor *upp* (Härkönen 1985: 12).

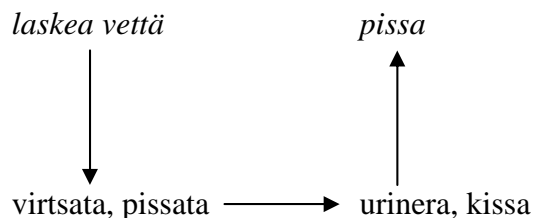

I det första exemplet på idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck finns en gång till det finska idiomet *heittää veivi* som ersätter verbet 'dö'. Samma information anges på målspråket med bildlig användning av det svenska verbet *ge upp* som på finska betyder 'luovuttaa'. Det är anmärkningsvärt att översättaren i det här fallet inte har använt det svenska idiomet *kasta veven* som en fullständig översättningsmotsvarighet.

Exempel 2

Ja kehtaako siltä kysyä lupaa käydä pusikossa *vettä laskemassa* niin sais edes kiroilla rauhassa? (Härkönen 1984: 95.)

Och törs man försvinna bakom buskarna för att *pissa*, så man åtminstone fick svära ifred? (Härkönen 1985: 79.)

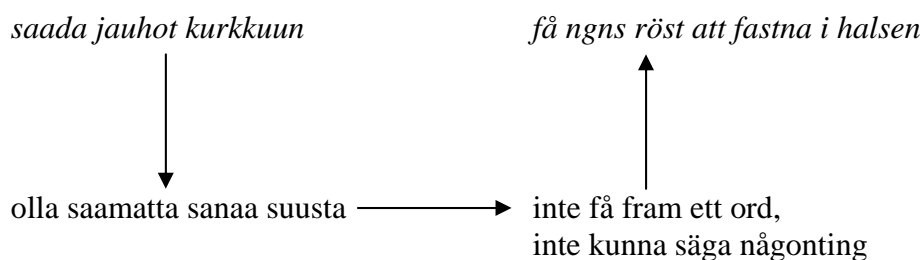

I det andra exemplet i den här kategorin finns en idiomatisk omskrivning till kissandet som på finska lyder *laskea vettä*. Det finska uttrycket är antagligen ett översättningslån från det motsvarande svenska idiomet *kasta vatten* (Luthman 2002: 166). Därför är det enligt min mening anmärkningsvärt att översättaren har bestämt sig för att översätta uttrycket med ett talspråkigt svenskt ord *pissa* (som i och för sig syftar på samma handling) i stället för det motsvarande svenska idiomet *kasta vatten* som redan finns i målspråket. Ordet *pissa* har därtill lite låg status i svenskan så att det är fråga om fult språkbruk, men i det här fallet passar stilen enligt min åsikt ganska bra i bokens vardagliga ungdomsspråk.

Exempel 3

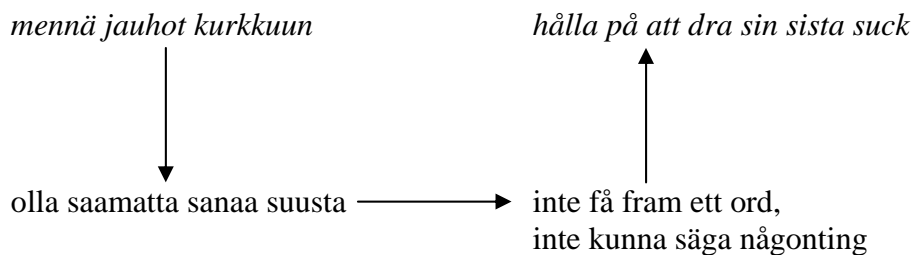
Mä en tienny mitä sanoa. Se sai mulle aina *jauhot kurkkuun*. (Härkönen 1984: 144.)

Jag visste inte vad jag skulle säga, Hon *fick min röst att fastna i halsen* (Härkönen 1985:122).

Se oli kyllä aika lapsellista, mä nimittäin istuin Kirstin viereen ja laskin käden sen reidelle. Siltä meni *jauhot kurkkuun*. Se piilotti naamansa siihen Rutasen pöllimään narsissikimppuun. (Härkönen 1984: 249.)

Verkligen barnsligt ska jag erkänna, ja slog mej nämligen ner bredvid Kirsti och la handen på hennes lår. Hon höll på att *dra sin sista suck*. Hon gömde ansiktet i buketter med narcisser som Rutanen knyckt. (Härkönen 1985: 208.)

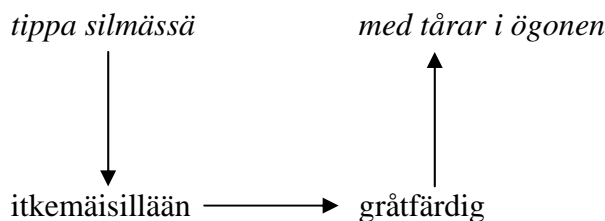

I det tredje exemplet här finns två gånger det finska idiommet *saada / mennä jauhot kurkkuun* som betyder ungefär 'inte få fram ett ord, inte kunna säga någonting'. Denna information har översatts till svenska med två olika förklarande normaluttryck, i det ena fallet med *få någons röst att fastna i halsen* och i det andra fallet med *hålla på att dra sin sista suck*.

Exempel 4

Lokki kärvistelee torilla ja saa korpunmuruja vanhalta kuivettuneelta pyykkilaudalta joka laulaa *tippa silmässä* jotain Päivänsädetä ja Menninkäistä (Härkönen 1984:272).

En mås spatserar på torget och blir matad med skorpsmulor av en uttorkad tvättbräda som *med tårar i ögonen* sjunger nånting om Gryning och Skymning (Härkönen 1985: 225).

Det fjärde exemplet i kategorin idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck är det finska idiomet *tippa silmässä* i betydelsen 'gråtfärdig'. Detta idiom, som i finskan också förekommer i formen *tippa linssissä* (en droppe i linsen), har översatts med ett mera konkret svenskt normaluttryck *med tårar i ögonen*.

Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck är alltså vanligen sådana uttryck som ordagrant översatta skulle bli mycket främmande uttryck för målspråket. För att inte i översättningsprocessen skapa uttryck främmande för målspråket är översättaren många gånger tvungen att överge ett idiom i källspråket och ta till ett förklarande normaluttryck i stället. Så har Jalava gjort 22 gånger i mitt material.

I de här 22 fallen är det skäl att fundera på om det hade varit möjligt att hitta ett lämpligt idiom i målspråket som översättningsmotsvarighet i stället för ett förklarande normaluttryck. Som framgår ovan, hade det åtminstone i exempel 1 och 2 varit möjligt att ersätta det förklarande normaluttrycket med ett passande svenskt idiom. Detta skulle ha lett till en bättre översättning som stilistiskt hade stått lite närmare originaltexten.

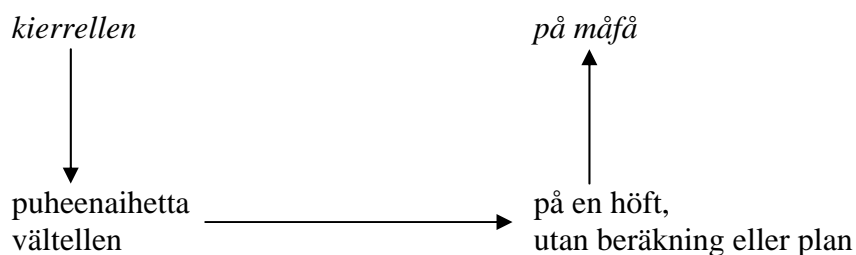
5.3 Normaluttryck som översatts med ett idiom

Som konstaterats av Ingo (2007: 145) kan också ett normaluttryck i källspråket översättas med ett idiom i målspråket. Den här översättningsmetoden rekommenderar han för att kompensera i översättningsprocessen ”förlorade” fall av idiom och därmed garantera den stilistiska balansen mellan originaltexten och översättningen. I mitt material har översättaren Jalava använt denna metod sammanlagt 27 gånger. (Se Bilaga 3. Normaluttryck som översatts med ett idiom.) I det följande tas upp några exempel på normaluttryck som Jalava översatt med ett idiom i *Tjurdödarvapnet* med hjälp av Eugene A. Nidas (1982) modell för översättningsprocessen. (Se fig. 1.)

Exempel 1

Mitä jätkä? mä kysyin *kierrellen*. Mä halusin sen ristin. Mut Pulunkesyttäjän kans ei voinu koskaan mennä suoraan asiaan, se oli yhtä helvetin töpeksimistä ja kaartelemista. (Härkönen 1984: 33.)

Hur är det? sa jag *på måfå*. Jag ville ha hans kors. Men med Duvtämjarn kunde man aldrig gå rakt på sak, det var ett enda helvetes lirkande och cirklande. (Härkönen 1985: 27.)

I det första exemplet ska det finska uttrycket *kierrellen* översättas till svenska. När uttryckets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall enligt min språkkänsla är något som ’puheenaihetta vältellen’. Det svenska idiomets *på måfå* betydelse för sin del är enligt Hallstsöm & Östberg (1998: 31) ’på en höft, utan beräkning eller plan’. I det här exemplet anser jag att översättningsmotsvarigheternas betydelsefält inte fullständigt överlappar med varandra, men

enligt min läsoplevelse är dessa små skillnader i uttryckens betydelse inte störande eller missvisande.

Exempel 2

Sä vaan *tuudittautud unelmiin* etkä tajua et jotain ois tehtävä. Maaailma tuhoutuu eksä käsitä poju? Maaailma tuhoutuu. (Härkönen 1984: 37.)

Du *svävar på moln* och fattar inte att nåt måste göras. Världen går under. (Härkönen 1985: 30).

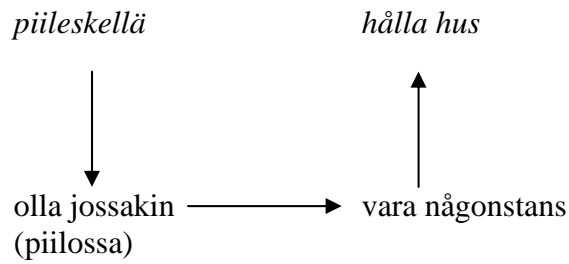

I det andra exemplet på normaluttryck som översatts med ett idiom ska det finska uttrycket *tuudittautua unelmiin* översättas till svenska. När uttryckets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall enligt min språkkänsla är något som 'elää epätodellisuudessa'. Det svenska idiomets *sväva (som) på moln* betydelse för sin del är enligt Luthman (2002: 96) 'vara mycket lycklig'. I det här exemplet anser jag att översättningsmotsvarigheternas betydelsefält inte i likhet med det tidigare exemplet fullständigt överlappar med varandra, och i det här fallet tycker jag att den betydelse som ordboken ger idiomat *sväva (som) på moln* är lite överdriven. Jag anser att det svenska idiomat i det här fallet inte borde tolkas så att romanpersonen är mycket lycklig, utan att han lever sitt liv genom att vägra inse de risker som hotar världens framtid.

Exempel 3

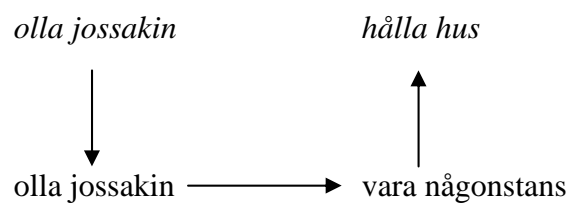
Missähän se *piileskeli*? (Härkönen 1984: 76.)

Jag undrade var han *höll hus* (Härkönen 1985: 61).

Nuo ihmettelee jo missä me *ollaan* (Härkönen 1984: 146).

Dom undrar var vi *håller hus* (Härkönen 1985: 124).

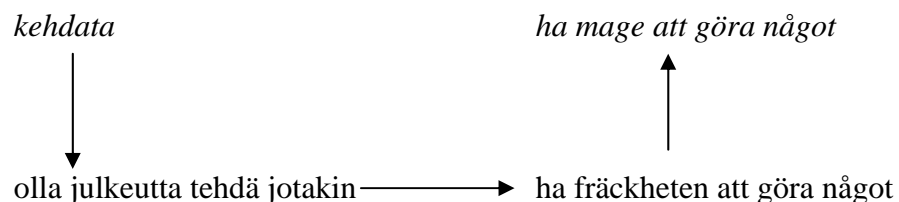

I det tredje exemplet på normaluttryck som översatts med ett idiom finns två gånger det svenska idiomet *hålla hus* 'vara någonstans' (Luthman 2002: 57). I det ena fallet används idiomets översättningsmotsvarighet till det finska uttrycket *piileskellä* och i det andra fallet används idiomets översättningsmotsvarighet till det finska uttrycket *olla jossakin*. I det första fallet ger det finska uttrycket *piileskellä* faktiskt mera information än det svenska idiomets *hålla hus*, eftersom uttrycket avslöjar att man är **gömd** någonstans vilket det svenska idiomets *hålla hus* inte avslöjar.

Exempel 4

Nainen *kehtas* pyytää femman parista putkesta (Härkönen 1984: 126).

Fröken *hade mage* att ta en femma för några pinnar (Härkönen 1985: 108).

I det fjärde exemplet här ska det finska uttrycket *kehdata* översättas till svenska. När uttryckets ytstruktur (ordens / ordkombinationers betydelse) analyseras, får man reda på uttryckets djupstruktur som i detta fall är något som 'olla julkeutta tehdä jotakin'. Det svenska idiomets *ha mage att göra något* betydelse för sin del är enligt Hallstsöm & Östberg (1998: 60) densamma 'ha fräckheten att göra något'. I finskan och i svenskan finns också ett idiom *olla otsaa tehdä jotakin / ha panna att göra något* ungefär i samma betydelse.

Som redan konstaterats kräver denna översättningsmetod stor vakenhet och mycket bra behärskning av båda översättningspråken av översättaren för att denne skall hitta ett idiom som kan användas som översättningsmotsvarighet till ett normaluttryck i källspråket. På detta vis har översättaren Jalava visat sin språkfärdighet sammanlagt 27 gånger i mitt material. I mitt material betar sig också t.ex. följande idiom, som tillhör kategorin normaluttryck som översatts med ett idiom, på samma sätt:

Idiom nummer 5 i Bilaga 3.

Fi. *ei meikin meikkiä* 'ei lainkaan meikkiä'

Sv. *inte mejkat för fem öre ens* 'inte alls mejkat' (Luthman 2002: 181)

Idiom nummer 19 i Bilaga 3.

Fi. *olla älytön olo* 'voida huonosti'

Sv. *må pyton* 'må illa' (Luthman 2002: 95)

Det bör påpekas att det som jag här kallar för normaluttryck i alla fall är bildligt språkbruk så att det i de flesta fall går att urskilja uttryckets egentliga betydelse (djupstruktur) även om uttrycket annars inte uppfyller mina kriterier på ett idiom, dvs. att uttrycket t.ex. inte är institutionaliserat i finskan som ett idiom eller består endast av ett ord.

I den här kategorin har jag också tagit med ett par gränsfall som kan diskuteras om de utgör ett idiom eller ett normaluttryck. Sådana är t.ex. idiom nummer 8 och 25 i Bilaga 3. I det ena fallet är det lite tveksamt om det svenska uttrycket *mjölka röster* är

institutionaliserat nog för att det ska kunna kallas för ett idiom. I det andra fallet har jag däremot bestämt att det mycket bildliga finska uttrycket *askel lipsuu liian hepposissa kengissä* inte är ett idiom p.g.a. en bristfällig institutionalisering.

5.4 Idiom som utelämnats

Enligt Ingo (2007) är det fjärde sättet att agera när man har ett idiom att översätta att idiomet i fråga översätts ordagrant. Sådana fall finns inte i mitt material men det som däremot finns är sammanlagt sex idiom i *Häräntappoose* som inte har en översättningsmotsvarighet i *Tjurdödarvapnet*. (Se Bilaga 4. Idiom som utelämnats.) Det är alltså fråga om sådana fall där översättaren förmodligen har varit tvungen att utelämna idiomet ifråga. Risker med att utelämna ett idiom i översättningsprocessen är naturligtvis att den information som idiomet innehåller går förlorad i översättningen. Därför anser jag att denna översättningsmetod borde undvikas så långt som möjligt.

Eftersom dessa 6 idiom inte har en översättningsmotsvarighet går det därmed inte att analysera dem med hjälp av Eugene A. Nidas (1982) modell för översättningsprocessen. Nedan finns ett par exempel på den informationsförlust som sker när ett idiom utelämnats i översättningsprocessen:

Exempel 1

Touko ja Ripe sävähti ja piilotti tupakat *alta aikayksikön* (Härkönen 1984: 88).

Touko och Ripe ryckte till och gömde undan cigaretterna (Härkönen 1985: 73).

Det som kommer tydligt fram i båda meningarna är att Touko och Ripe ryckte till och gömde undan cigaretterna, men att det hände snabbt kommer endast fram i originaltexten där det uttrycks med hjälp av det finska idiomet *alta aikayksikön*.

Exempel 2

Se on tuota...hyvä että täällä joku on lisääpuna kun tuo Svante on ollu heikkona...ei koskaan tiijä millon sillä *menee jyvä kurkkuun* kesken hommien (Härkönen 1984: 108).

Vad heter det... det är bra att vi fått hjälp när Svante gått och blivit så svag... Man vet ju aldrig hur mycket han orkar... (Härkönen 1985: 91.)

I det andra exemplet kommer det tydligt fram i båda meningarna att Svante har blivit svag, men att det finns en risk att han kan dö kommer endast fram i originaltexten där det uttrycks med hjälp av det finska idiomet *mennä jyvä kurkkuun*.

6 RESULTAT

Det finns sammanlagt 135 idiom i originaltexten *Häräntappoase* medan översättningen *Tjurdödarvapnet* har tillsammans 134 idiom. Fördelningen av de översättningsstrategier som anlitats vid översättning av idiomerna i Anna-Leena Härkönen's roman kommer tydligt fram i tabell 1 på följande sida.

Den översättningsstrategi som Antti Jalava oftast (107 gånger) följer är den av bl.a. Ingo (2007: 144) rekommenderade metoden där ett idiom i källspråket översätts med ett motsvarande idiom i målspråket. Dessa översättningsmotsvarigheter delas in i tre olika subkategorier, dvs. fullständiga ekvivalenter, partiella ekvivalenter och nollekvivalenter. Av de idiom som översatts med ett idiom i Anna-Leena Härkönen's roman är den största delen (48 stycken) partiella ekvivalenter, fullständiga ekvivalenter är nästan lika många (38 stycken) medan nollekvivalenter är minst (21 stycken) till antalet.

Den översättningsstrategi som Jalava näst oftast (27 gånger) följt är den strategi där ett normaluttryck i källspråket översätts med ett idiom i målspråket. Nästan lika ofta (22 gånger) har översättaren anlitat den metod där ett idiom i källspråket översätts med ett förklarande normaluttryck i målspråket. Den översättningsstrategi som översättaren Jalava

har använt minst (6 gånger) i mitt material är den metod som inte går att rekommendera, dvs. den metod där ett idiom i källspråket helt och hållet utelämnas i målspråket.

Tabell 1 *Fördelningen av de översättningsstrategier som använts vid översättning av idiomerna i Anna-Leena Härkörens roman*

Översättningsstrategi	<i>Häräntappoose</i> (antalet idiom)	<i>Tjurödödarvapnet</i> (antalet idiom)
<u>Idiom översatts med ett idiom</u>	<u>107 stycken</u>	<u>107 stycken</u>
- Fullständiga ekvivalenter	- 38 stycken	- 38 stycken
- Partiella ekvivalenter	- 48 stycken	- 48 stycken
- Nollekvivalenter	- 21 stycken	- 21 stycken
Idiom översatts med ett förklarande normaluttryck	22 stycken	0 stycken
Normaluttryck översatts med ett idiom	0 stycken	27 stycken
Idiom utelämnats	6 stycken	0 stycken
Sammanlagt	135 stycken	134 stycken

7 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION AV RESULTATET

Som konstaterats tidigare är ett idiom ett fast uttryck vars innebörd inte går att utläsa ur de ingående ordens betydelser. Ett idiom har vanligen en idiomatiseringsaccent, dvs. det högra ledet i frasen dominerar medan det vänstra ledet deaccentueras. Till sin form är idiomerna vanligen relativt fasta och idiomens betydelse är metaforisk. Eftersom Anna-Leena Härkörens roman *Tjurödödarvapnet* är skriven på färgrikt talspråk är språkbruket i romanen i många avseenden bildligt. Vid urvalet av idiom till denna avhandling har ytterligare ett kriterium varit att uttrycket eller idiomerna i fråga i viss mån är

institutionaliserat, dvs. det är etablerat i språket och förstås och används därmed av flera än en språkbrukare. Likaså har idiomerna skilts från sina mer eller mindre nära släktingar såsom fria kombinationer, kollokationer och andra fasta fraser som ordstäv, ordpar och ordspråk samt lexikaliserade fraser och liknelser.

Det finns två möjligheter att presentera ett idiom i en ordbok: antingen kan idiomerna presenteras som ett helt självständigt lemma eller föras in under något av de ingående orden som ett sublemma. Valet av presentationssätt avgör hur man ställer sig till idiomerna, eftersom idiomerna som ett självständigt lemma framhäver uttryckets karaktär som en självständig lexikalisk enhet medan idiomerna införda under något av de ingående orden som ett sublemma faktiskt strider mot idiomernas karaktär som en självständig lexikalisk enhet. Det är också av betydelse vilken typ av ordbok det är fråga om. Idiomerna presenteras på olika sätt i enspråkiga ordböcker i motsats till tvåspråkiga ordböcker, och med olika precision i tvåspråkiga ordböcker avsedda för reception eller översättning från det främmande språket till modersmålet i motsats till tvåspråkiga ordböcker avsedda för produktion eller översättning från modersmålet till det främmande språket.

Det finns huvudsakligen tre olika sätt att översätta ett idiom i källspråket till ett motsvarande uttryck i målspråket. Dessa tre metoder är att idiomerna översätts med ett idiom, idiomerna översätts med ett förklarande normaluttryck eller att idiomerna översätts ordagrant. Därtill kan ett normaluttryck i källspråket översättas med ett idiom i källspråket. Den översättningsmetod som rekommenderas som en tumregel vid översättning av idiom är att idiomerna översätts med ett idiom. Att idiomerna utelämnas vid översättning kan enligt min mening inte sägas vara en riktig översättningsstrategi.

Målet med min undersökning var att ta reda på hurdana motsvarigheter översättaren har använt till de finska idiomerna som förekommer i Anna-Leena Härhönens roman *Härantappoase* i dess svenska översättning *Tjurdödarvapnet*. Jag har räknat i hur många fall översättaren har hittat en svensk motsvarighet till ett finskt idiom som förekommer i originaltexten. Idiomernas likvärdighet har därtill mätts med hjälp av graden av motsvarigheternas ekvivalens. Fullständiga ekvivalenter innebär fullgoda ersättningar eller

motsvarigheter av idiomerna i fråga medan partiella ekvivalenter innebär att en del av idiomens bildliga element avviker från varandra. Nollekvivalenter för sin del innebär att helt avvikande språkliga bilder används för att skapa samma betydelse.

Målet med undersökningen var därtill att få reda på vad översättaren gör när han inte kunnat hitta en motsvarighet till ett finskt idiom i svenskan. Jag har räknat i hur många fall översättaren har översatt ett finskt idiom med ett förklarande normaluttryck i svenskan och tvärtom i hur många fall översättaren har översatt ett finskt normaluttryck med ett idiom i svenskan. Sist har jag tagit hänsyn till de finska idiom som inte alls har en översättningsmotsvarighet i *Tjurödärvapnet*.

Vad beträffar själva resultatet så har översättaren kunnat följa den rekommenderade översättningsmetoden i majoriteten av fallen. Av de sammanlagt 135 idiom som förekommer i den finska originaltexten har 107 stycken översatts med ett motsvarande svenskt idiom. Detta resultat avslöjar inte bara översättarens yrkesskicklighet, stilkänsla och behärskning av de båda översättnings språken, utan också det att svenskan och finskan ligger kulturellt tillräckligt nära varandra för att det överhuvudtaget skall vara möjligt att hitta en motsvarighet till ett visst idiom i så många fall.

Majoriteten av översättningsmotsvarigheterna (48 stycken) är partiella ekvivalenter, vilket kan tolkas så att svenska och finska idiom i de flesta fall inte är helt identiska utan avviker från varandra i någon mån. Fullständiga ekvivalenter finns i mitt material nästan lika många (38 stycken) vilket avslöjar att man i svenskan och finskan mycket ofta använder likartade språkliga bilder eller idiom. Nollekvivalenterna är minst till antalet (21 stycken), men tillräckligt många för att visa att även olika språkliga bilder används i svenska och finska idiom för att beskriva samma företeelser eller tillstånd.

När översättaren inte har kunnat hitta en motsvarighet till ett visst idiom har han antingen översatt idiomerna med ett förklarande normaluttryck eller utelämnat idiomerna helt och hållet. Den förstnämnda metoden har anlitats sammanlagt 22 gånger medan den sistnämnda metoden har anlitats 6 gånger. För att kompensera de idiom som därmed gått förlorade har

översättaren översatt ett normaluttryck i originaltexten med ett svenskt idiom i översättningen sammanlagt 27 gånger. Det här leder till att det totala antalet idiom i *Häräntappoose* (135 stycken) och i *Tjurdödarvapnet* (134 stycken) ligger mycket nära varandra, och man kan konstatera att originaltexten och översättningen i det här fallet inte avviker stilistiskt från varandra vad beträffar användningen av idiom om man ser enbart till antalet.

När man börjar jämföra de använda översättningsmotsvarigheterna kvalitetsmässigt med varandra finns det också någonting att kritisera. Särskilt i de 22 fall där Jalava översatt ett idiom i källspråket med ett förklarande normaluttryck i målspråket kunde jag hitta ett par fall där det hade funnits ett målspråkigt idiom att föredra i översättningen. Därtill har Jalava utelämnat ett källspråkigt idiom 6 gånger i översättningen, vilket är en översättningsstrategi som en översättare eftersträvande ett perfekt översättningsresultat inte kan anlita en enda gång.

Idiomens översättningsmotsvarigheter är sällan helt identiska med varandra: de kan varieras i graden av bildlighet samt i de associationer som väcks hos läsaren. Detta kan knappast undvikas i översättningsarbetet, och sammanfattningsvis kan konstaterats att Jalava som helhet har lyckats tillfredsställande i sitt översättande av idiom i Anna-Leena Härkörens *Tjurdödarvapnet*.

I undersökningen har jag som metod anlitat en tillämpning av Eugene A. Nidas (1982) modell för översättningsprocessen. Med hjälp av modellen har finska och svenska idiom jämförts med varandra genom att jag analyserat uttryckens yt- och djupstrukturer. Enligt min mening har den anlitade metoden varit mycket tillämpbar speciellt i de fall där ett idiom i källspråket har översatts med ett idiom i målspråket. När ett idiom i källspråket har översatts med ett förklarande normaluttryck i målspråket eller när ett normaluttryck i källspråket har översatts med ett idiom i målspråket har tillämpningen av metoden varit mera krävande och även omöjlig att använda i de fall där ett idiom i källspråket har utelämnats i målspråket.

Översättning av idiom är ett givande område att undersöka. En likadan jämförande undersökning kan naturligtvis genomföras för vilken roman som helst mellan språkparet svenska och finska, eller vidare mellan vilket språkpar som helst. En likartad undersökning kunde också genomföras för andra språkliga fraser än idiom. Likaväl kan man stödja sig på olika undersökningsmetoder vid analys av idiom eller andra språkliga fraser.

LITTERATUR

Primärlitteratur:

Härkönen, Anna-Leena, 1984: *Häräntappoase*. 6 uppl. Helsinki: Otava.

Härkönen, Anna-Leena, 1985: *Tjurdödarvapnet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Sekundärlitteratur:

Anward, Jan & Linell, Per, 1976: *Om lexikaliserade fraser i svenskan*. I: *Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning 55/56*. Lund. S. 77–119.

Clausén, Ulla & Lyly, Erika, 1995: *Idiom och lexikografi*. I: *Språkvård. Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden 1995:1*. S. 23–30. Stockholm.

Ingo, Rune, 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen*. Johdatusta käännöstieteseen. Helsinki: WSOY.

Ingo, Rune, 1997: *Konsten att översätta*. Översättandets praktik och didaktik. Lund: Studentlitteratur.

Ivars, Ann-Marie, 2000: *Fraser och idiom i regionala varianter av finlandssvenskt ungdomsspråk*. I: *Folkmålsstudier 39*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. 2000. S.189 – 205. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Johnson, Mark. & Lakoff, George. 1980 b: *The Metaphorical Structure of The Human Conceptual System*. I: *Cognitive Science 4*. S. 195–208.

Lindfors Viklund, Maja, 1991: *Svenska idiom ur ett universellt perspektiv*. Nordrapp 7. Rapporter från institutionen för nordiska språk / svenska vid Göteborgs universitet. Göteborg.

Nida, Eugene A. & Taber, Charles R. 1982: *The Theory and Practice of Translation*. Utg. J. Brill. Leiden: United Bible Societies.

Sköldberg, Emma, 2004: *Korten på bordet*. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom. Utg. Styrelsen för Mejerbergs institut vid Göteborgs universitet. Göteborg.

Svanlund, Jan, 2001: *Metaforen som konvention*. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Svensén, Bo, 2004: *Handbok i lexikografi*. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik. 2 uppl. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.

Svenska Akademiens grammatik (SAG) 1999. Stockholm: Svenska Akademien.

Uppslagsböcker:

Hallström, Anna & Östberg, Urban, 1998: *Svår svenska*. Idiom och slang i urval. Lund: Studentlitteratur.

Hallström, Anna & Östberg, Urban, 1999: *Fasta fraser*. Lund: Studentlitteratur.

Kari, Erkki, 1993: *Svenska här och nu*. Ruotsalais-suomalainen idiomisanakirja. Helsinki: Otava.

Luthman, Hans, 2002: *Svenska idiom*. 2 uppl. Lund: Folkuniversitetets förlag.

Nuutinen, Olli & Tiisala, Seija, 1986: *Sano minun sanoneen. Sanna mina ord.* Porvoo: WSOY.

Målände uttryck. En liten bok med svenska idiom. 1989. Göteborg: Språkdata och Esselte Ordbok AB.

Svensk ordbok. 1999. 3 uppl. Göteborg: Språkdata och Norstedts Ordbok.

Tarkka, Pekka, 2000: *Suomalaisia nykykirjailijoita.* 6 uppl. Tavastehus: Tammi.

Internetkällor:

http://sv.wikipedia.org/wiki/Antti_Jalava (1.4.2008)

BILAGOR

Bilaga 1. Idiom som översatts ett med idiom

Här finns uppräknade alla de 107 finska idiom i Anna-Leena Härkönen *Häräntappoase* som har ett svenskt idiom som översättningsmotsvarighet i *Tjurdödarvapnet*. Som kontext anges här den fullständiga meningen där idiomet i fråga uppträder. Själva idiomet i meningen har framhävts med *kursivering*. Olikheterna i idiomens lexikala element har framhävts med *fet stil*. Sidnumreringen hänvisar till den sida där meningen i fråga börjar.

- (1) Se *toivo kuollakseen* et mä kysyisin vuorostani siltä mitä se aiko tehdä kesällä (Härkönen 1984: 10).
Han *hoppades intill döden* att jag i gengäld skulle fråga vad han tänkte göra i sommar (Härkönen 1985: 9).
- (2) Mut pulunkesyttäjän kans ei voinu koskaan *mennä suoraan asiaan*, se oli yhtä helvetin töpeksimistä ja kaartelemista (Härkönen 1984: 33).
Men med duvtämjarn kunde man aldrig *gå rakt på sak*, det var ett enda helvetes lirkande och cirklande (Härkönen 1985: 27).
- (3) *Olen pelkkänä korvana*, mä sanoin (Härkönen 1984: 37).
Jag är idel öra, sa jag (Härkönen 1985: 30).
- (4) Ja on niin raskasta, *repiä vanhoja haavoja uudelleen auki* (Härkönen 1984: 39).
Och det gör ont att *riva upp gamla sår* (Härkönen 1985: 33).
- (5) Yks jätkä *sai potkut* koulusta kolmeksi viikoksi ku se sano kotitaloustunnilla yhelle likalle et tule jutskubeibi, mä oon lämmittäny uunin sulle (Härkönen 1984: 44).
En kille *blev sparkad* från plugget i tre veckor för han sagt till en tjej på hemkunskapen att kom min judebaby, jag har värmt ugnen för dej (Härkönen 1985: 37).
- (6) Hautaisin menneisyyden ja *polttaisin sillat takanani säälimättä* (Härkönen 1984: 49).
Jag vill sticka alldeles ensam, gräva ner det förflutna och *bränna broarna bakom mej* och det utan saknad (Härkönen 1985: 42).
- (7) Isä oli ollut jonku naikkosen kans, mutsi *oli saanu kaks kärpistä yhdellä iskulla* (Härkönen 1984: 55).

- Pappa hade visst hoppat över skaklarna, morsan *hade fått två flugor i en smäll* (Härkönen 1985: 46).
- (8) Muhun ei päde se yleinen käsitys et kaikki ne joilla ei oo isää joutuu päiväkodin *mustaksi lampaaksi* ja koulussa tarkkailuluokalle ja sit ne saa kilsan mittasen rikosrekisterin ja aloittaa laulun ”nyt mua viedään linnasta linnaan” (Härkönen 1984: 56).
- Jag går inte med på den allmänna uppfattningen att alla dom som inte har en pappa blir daghemmens *svarta får*, hamnar i specialklass i plugget och senare drar på sej en kilometerlång brottsförteckning och börjar med visan ”jag går från kåk till kåk” (Härkönen 1985: 46).
- (9) Se ei kysyny mitään vaan painu *häntä koipien välissä* ulos (Härkönen 1984: 57).
- Han frågade sen inget mer och försvann ut *med svansen mellan benen* (Härkönen 1985: 48).
- (10) Se oli järjestämässä jotain mun varalle *mun selän takana* (Härkönen 1984: 58).
- Hon höll på att fixa nåt åt mej *bakom min rygg* (Härkönen 1985: 49).
- (11) Mä en halunnu kertakaikkiaan *sulautua massaan* (Härkönen 1984: 69).
- Jag ville bara inte *smälta in i massan* (Härkönen 1985: 56).
- (12) *Evääni* en jaksanu *väräyttää* minkään vuoksi (Härkönen 1984: 79).
- Jag orkade inte *röra en fena* (Härkönen 1985: 64).
- (13) Se lässytti lehmilleen niin ku se ois synnyttäny *tuskalla ja hiellä* joka sorkan (Härkönen 1984: 82).
- Hon jollrade åt korna som om hon fött varenda klöv *under svett och smärta* (Härkönen 1985: 67).
- (14) Niistä näki heti *missä leirissä ne oli* (Härkönen 1984: 83).
- Man såg med ens *vilket läger dom tillhörde* (Härkönen 1985: 68).
- (15) Koskahan se *astuis kuvaan* mukaan (Härkönen 1984: 83).
- Touko, när skulle han *kliva in i bilden?* (Härkönen 1985: 69.)
- (16) Se *on vetäny nenästä* rannikonpoikaa mutta mä vannon että viimesen kerran (Härkönen 1984: 95).
- Han *har dragit* en grabb från kusten *vid näsan*, men jag garanterar att det är sista gången (Härkönen 1985: 79)

- (17) Rutanen *oli saanu* palautteesta *vettä myllyyn*, se jatko juttuaan (Härkönen 1984: 107).
Reaktionerna *hade gett* Rutanen *vatten på hans kvarn*, han fortsatte med sina vitsar:
(Härkönen 1985: 90.)
- (18) Onneks en lähettäny, oisin voinu *joutua* ties minkälaiseen *soppaan* (Härkönen 1984: 116).
Som tur svarade jag inte, kunde *ha hamnat i* vilken *soppa* som helst (Härkönen 1985: 100).
- (19) Kuvitella että jollekki tollaset Kallen saastaset stoorit on *henki ja elämä* (Härkönen 1984: 107).
Tänka sej, för en del är såna där tidningars slaskstories deras *liv och själ* (Härkönen 1985: 101).
- (20) Kun me istuttiin pöydässä niin Rutanen potkas mua nilkkaa niin että *tähtöset vipelsi kiikarissa* (Härkönen 1984: 136).
När vi satt till bords fick jag en spark av Rutanen under bordet så att jag *såg stjärnor* (Härkönen 1985: 114).
- (21) Jumalauta, mä *olin hulluna* siihen (Härkönen 1984: 139).
Gud i helvete, jag *var galen* i bruden (Härkönen 1985: 117).
- (22) Se *nakkeli niskojaan* ja käänty Vuokon puoleen (Härkönen 1984: 139).
Hon *knyckte på nacken* och vände sej mot Vuokko (Härkönen 1985: 117).
- (23) Ne *tekee siitä älyttömän numeron* (Härkönen 1984: 141).
Dom ska *göra ett sånt nummer* av det hela (Härkönen 1985: 119).
- (24) Se onki *susi lammasten vaatteissa*, sano Touko (Härkönen 1984: 141).
En ulv i fårakläder, sa Touko (Härkönen 1985: 120).
- (25) Ei mulla mitään ongelmia ollu, joita ois pitäny *hukuttaa viinaan*, mä join huvikseen (Härkönen 1984: 142).
Inte så att jag hade svåra problem, som måste *dränkas i brännvin*, jag drack för nöjes skull (Härkönen 1985: 120).
- (26) Sillä oli *itku kurkussa* (Härkönen 1984: 152).
Hon hade *gråten i halsen* (Härkönen 1985: 131).
- (27) Mulle tuli *kylmät väreet* selkään (Härkönen 1984: 169).
Jag fick *kalla kårar* längs ryggen (Härkönen 1985: 143).

- (28) *Se on miehen puhetta!* (Härkönen 1984: 170.)
Så talar en man! (Härkönen 1985: 143.)
- (29) *Maailma on pieni!* (Härkönen 1984: 174.)
Världen är liten! (Härkönen 1985: 147.)
- (30) *Mä olin yhtä aikaa kuolla nauruun ja sulaa kasaan pelkästä säälistä* (Härkönen 1984: 176).
Jag var nära att dö av skratt samtidigt som jag ville sjunka ihop av medlidande (Härkönen 1985: 150).
- (31) *Pää kylmänä vaan, Touko kuiskas mulle* (Härkönen 1984: 196).
Håll huvet kallt, viskade Touko (Härkönen 1985: 166).
- (32) *Mä nyökkään nopeesti, pala nousee kurkkuun* (Härkönen 1984: 208).
Jag nickar snabbt, jag får en klump i halsen (Härkönen 1985: 172).
- (33) *Ja jos Anni kysyy aamulla miten on yö menny niin sano että oot ollu hyvissä käsissä* (Härkönen 1984: 213).
Ifall Anni frågar på morgonen hur natten varit, så säj att du varit i goda händer (Härkönen 1985: 177).
- (34) *Rutanen nuoli melkeen sen perseen* (Härkönen 1984: 234).
Och Rutanen nästan slickade henne i arslet (Härkönen 1985: 193).
- (35) *Mä olin varma että sen tylsiä urheilujuttuja sais kuunnella tuomiopäivään asti* (Härkönen 1984: 235).
Jag bar bergis på att hans idrottssnack skulle hålla på ända till domedagen (Härkönen 1985: 193).
- (36) *Mä tiesin mitä surkeuksia ne oli kulissien takana* (Härkönen 1984: 237).
Jag viste nog vilka skröpliga typer dom var bakom kulissen (Härkönen 1985: 195).
- (37) *Sieltä sitä kadonneet lampaat nyt saapuu!* (Härkönen 1984: 260.)
Där har vi dom förlorade fåren! (Härkönen 1985: 219).
- (38) *He olivat kaksi suurta poikkeusta tässä kylmässä maailmassa* (Härkönen 1984: 271).
Dom är två stora undantag i denna kalla värld (Härkönen 1985: 224).
- (39) *Mua nauratti mut mä olin tottunu pitään pokan Juri Lehtiniemen edessä* (Härkönen 1984: 9).

- Jag hade lust att skratta men inför Juri Lehtiniemi var jag van att *hålla masken* (Härkönen 1985: 8).
- (40) [T]ällainen kamala juttu että vanhus kuolee *keskellä kirkasta päivää* ilman apua! (Härkönen 1984: 14.)
Att du ids, åthutade morsan, en gamling har dött *mitt på blanka dan* utan hjälp! (Härkönen 1985: 12.)
- (41) Sirkka pisti kai merkille et sen lempipoika *rakenteli pilvilinnoja* (Härkönen 1984: 15).
Sirkka märkte väl att hennes favoritelev *byggde luftslott* (Härkönen 1985: 13).
- (42) *KATSOA TOTUUTTA SUORAAN SILMIIN* (Härkönen 1984: 22).
SE SANNINGEN I VITÖGAT? (Härkönen 1985: 19.)
- (43) Se *kulki nokka pystyssä* suunnilleen puol vuotta sen jälkeen (Härkönen 1984: 34).
Han *gick med näsan i vädret* minst ett halvår efter det (Härkönen 1985: 27).
- (44) Se auttaa oman kuvan rakentamisessa, *avartaa näkökenttää* (Härkönen 1984: 36).
Det skulle leda till ökad självkänedom och *vidga horisonten* (Härkönen 1985: 29).
- (45) Ku tällaset kaavakkeet hämää mua, mä *meen* ihan *lukkoon* (Härkönen 1984: 38).
Såna här formulär är inte nyttiga för mej, jag *går i baklås* (Härkönen 1985: 31).
- (46) *Pidä sä turpas kiinni*, mä hermostuin melkeen tosissani (Härkönen 1984: 41).
Häll käften på dej, sa jag irriterad (Härkönen 1985: 34).
- (47) Jos mä vaikka joskus menisin sen luo ja nostaisin pistoolin ohimolle ja sanoisin että nyt Pulunkesyttäjä, et kai *pane pahaksesi* jos vähän hilautan kuulaa kallooni, niin se sanois: (Härkönen 1984:41.)
Nu min Duvtämjare, du ska du inte *ta illa upp* om jag petar in en kula i min skalle, så skulle han säga: (Härkönen 1985: 34).
- (48) Vihree ruttunen pusakka päällä, *suu ammollaan* neliapilan ja Virolaisen Valtakunnan puolesta (Härkönen 1984: 43).
Klädd i skrynklig grön tröja, *munnen på vid gavel* för fyrklövern och ordförande Virolainen (Härkönen 1985: 36).
- (49) Taalalla *meni* taas *väärään kurkuun* (Härkönen 1984: 46).
Taala *satte i vrångstupen* igen (Härkönen 1985: 39).
- (50) Pöntössä reksi just sano niin liikuttavasti että *tie* teille hyvät yhdeksäsluokkalaiset *on avoin* kunhan pysytte aina rehellisinä itsellenne (Härkönen 1984: 53).

- Rekan stod i talarstolen och orerade högtidligt att *vägen* nu **stod** *öppen* för oss
niondeklassare bara vi var uppriktiga och ärliga mot oss själva (Härkönen 1985: 43).
- (51) *Sillä siisti* (Härkönen 1984: 60).
Därmed basta (Härkönen 1985: 50).
- (52) *Se oli toista maata* (Härkönen 1984: 58).
Det var annat virke (Härkönen 1985: 48).
- (53) Mun heinäkuun kalliit minuutit *valu* hiljaa **hukkaan** (Härkönen 1984: 79).
Mina dyrbara juliminuter *rann* sakta *ut i tystnaden* (Härkönen 1985: 64).
- (54) Sit Lahja jätti mut *kokoomaan itteeni* ja painu alas paukuttaan jotain kutomakonetta
(Härkönen 1984: 79).
Sen lämnade Lahja mej ifred och gick för att slamra på sin vävstol och jag började
samla ihop mina intryck (Härkönen 1985: 64).
- (55) Noita naapurikylän jätkiä ehkä **vedetään** lähiaikoina kunnolla *kuonoon* (Härkönen
1984: 83).
Killarna i grannbyn **ger** vi snart *på käften* (Härkönen 1985: 69).
- (56) **Jumalan selän takana** rikollisuus kukoistaa (Härkönen 1984: 84).
Brottsligheten frodas *bakom Herrens rygg* (Härkönen 1985: 70).
- (57) *Suu levis korviin* (Härkönen 1984: 87).
Mungiporna tangerade öronen (Härkönen 1985: 72).
- (58) Svante vetää edessäpäin menemään traktorinrämällään *ku viimestä päivää*, Rutanen
hikoilee jäljessä ja paiskoo ylivoimasia heinätuppeloita mun naamaani, pölyttää,
kuumottaa, yskittää (Härkönen 1984: 93).
Svante sitter på traktorsskrället och drar rakt fram *som på domedagen* (Härkönen
1985: 77).
- (59) Mitähän jos mä äkkiä jäykistyisin paikalleni enkä pystyis pikkurilliani liikauttaan,
mun kurkku kuristuis käärmeeksi ja posket alkas sinertyä ku hallanpurema
herkkutatti, mä en vois edes hengittää vaan *silmät päässä seisoen* oisin tukossa ja
alkasin kaatua taaksepäin, halvaantuisin siihen paikkaan ku pakastettu kampela eikä
missään tuntus vaikka Svante vetäs nuijalla takaraivon auki (Härkönen 1984: 100).
Tänk om jag helt plötsligt skulle stelna på stället utan att ens kunna röra lillfingret,
halsen skulle strypas till en orm och ansiktet bli blått som en frostbiten röksvamp, jag

skulle inte ens kunna andas utan skulle stå tilltärpt *med glosögon* och så skulle jag falla baklänges, jag skulle ligga förlamad där på stället som en djupfryst flundra och jag skulle inte känna nånting nånstans om Svante så drömde till mig i bakskallen med en klubba (Härkönen 1985: 84).

- (60) Kun ne oli lähteny *pienen ikuisuuden päästä* niin mä ostin sätkät (Härkönen 1984: 126).

När dom *efter en hel evighet* gett sej av köpte jag cigaretter (Härkönen 1985: 107).

- (61) Se käänty yhtäkkiä, niin ku ois kyllästyny muhun *heti kättelyssä* (Härkönen 1984: 129).

Helt plötsligt vände hon sej om, som om hon tröttnat på mej *redan vid hälsningen* (Härkönen 1985: 110).

- (62) Mä *iskin* sille *luurin korvaan* (Härkönen 1984: 136).

Han *fick luren i örat* (Härkönen 1985: 115).

- (63) Mää selitin sen yhelle mun uskovaiselle tyttökaverilleki ja se sano etten mää edusta lastensiionia ja joudun mustaan kiehuvaan tervapataan *viimeisellä tuomiolla* (Härkönen 1984: 147).

Sen berättade jag det för en religiös kompis och hon sa att jag inte är barnens vän och på *yttersta domen* ska jag kastas i en kokande tjärgryta (Härkönen 1985: 125).

- (64) *Ollaan kusessa*, totes Rutanen (Härkönen 1984: 152).

Nu *sitter vi i pisset*, sa Rutanen (Härkönen 1985: 131).

- (65) Mä olin huipputuulella ja Rutanenki *näytti* vähemmän *hapanta naamaa* (Härkönen 1984: 169).

Jag kände mej i kanonform och Rutanen *var* mindre *sur* än vanligt (Härkönen 1985: 142).

- (66) Painu sinne ja *pistä hanskat naulaan!* (Härkönen 1984: 171.)

Lägg *handskarna på hyllan* du och in på hemmet med dej bara! (Härkönen 1985: 144.)

- (67) Mä olin *sen elämän valo*, idoli (Härkönen 1984: 178).

Jag var *solstrålen i hennes liv*, hennes idol (Härkönen 1985: 151).

- (68) Ehkä siitä tuntu hauskalta ajatus, että se sais olla mun kanssa heinäpellolla vetohankokoukkausta *aamusta iltaan* (Härkönen 1984: 178).

- Jag märkte en ivrig glimt i hennes ögon, hon tänkte väl att det skulle bli kul att få slita ihop med mej ute på fätet *från morron till sena kvällen* (Härkönen 1985: 152).
- (69) Se ei oikeen *sovi kuvioon*, eikä varsinkaan sen kiimasen korsetin kanssa (Härkönen 1984: 211).
- Det *passar* inte riktigt *in i bilden*, med korsett och allt (Härkönen 1985: 175).
- (70) *Tekstiä pöytään* nyt, Allu (Härkönen 1984: 222).
- Papperen på bordet*, Allu, och det kvickt som fan (Härkönen 1985: 183).
- (71) Jos vaikka on hiton kyllästyny, *kurkkuaan myöten täynnä* jotain ihmistä niin on paljo pahempaa mennä sanoon se sille suoraan: (Härkönen 1984: 223.)
- Om man råkar vara utless, ja, *ända upp i halsen trött på* en person så är det taskigare att gå fram till honom och säga det: (Härkönen 1985: 184.)
- (72) Ja mä *olin* sen rinnalla *ku ilmaa* (Härkönen 1984: 226).
- Jag *behandlades som luft* (Härkönen 1985: 186).
- (73) Otetaan raskaasti *pää täyteen* (Härkönen 1984: 229).
- Vi *tankar fullt* tycker jag (Härkönen 1985: 190).
- (74) Sit *suuri hetki* koitti: (Härkönen 1984: 234.)
- Sen kom *det stora ögonblicket* (Härkönen 1985: 193).
- (75) Mä *pelaan korttini oikein* (Härkönen 1984: 240).
- Jag ska *spela mina kort väl* (Härkönen 1985: 199).
- (76) Jos se ois tehny sen niin se ois hyvin saanu *leikkiä mykkäkoulua* vaikka loppuelämänsä (Härkönen 1984: 243).
- Om hon hade gjort det, hade hon fått *leka dövskola* ifred resten av sitt liv (Härkönen 1985: 202).
- (77) Mitä sä siitä välität! mä huusin *kurkku suorana* (Härkönen 1984: 246).
- Det skiter väl du i! skrek jag med *halsen utsträckt* (Härkönen 1985: 204).
- (78) Mä tiesin et kohta mulla *menis yli* (Härkönen 1984: 255).
- Jag visste att snart *kokar jag över* (Härkönen 1985: 214).
- (79) Ku puska hittas kipeesti suoraan silmään mun *mitta oli täysi* (Härkönen 1984: 257).
- När blomsterkvasten träffade mitt över ögat *var måttet rågat* (Härkönen 1985: 216).
- (80) Mä yritin *ottaa kaiken irti* yksinäisyydestä ja rauhasta, Takkisella molemmat oli ylellisyyttä (Härkönen 1984: 281).

- Jag försökte *ta ut allt av* ensamhet och stillheten, hos Takkinen fanns ju sånt överflöd (Härkönen 1985: 231).
- (81) *Mä en saanu sanaa suusta* (Härkönen 1984: 302).
Jag fick inte *fram ett ord* (Härkönen 1985: 247).
- (82) *Pikkulinnut liverteli* et tuhlaajapoika on palannu KOTIIN!! (Härkönen 1984: 313.)
En liten fågel kvittrade att sprättarn återvänt HEM!! (Härkönen 1985: 254.)
- (83) *Ei sinun heiniäsi*, sanoo A (Härkönen 1984: 164).
Inte din huvudvärk, säger A (Härkönen 1985: 139).
- (84) Joku sen tuttu oli keskustapuolueen jotain sosiaalipamppuja ja se *iski silmänsä* Piikkiin (Härkönen 1984: 43).
En bekant till dom var socialpamp eller nåt i centerpartiet och han *högg klorna i Trollet* (Härkönen 1985: 36).
- (85) Juri yrjös koko moskan ulos ja sen mutsi soitti koululle ja haukku kaikki ja Pirkko-Liisa sano *ettei omena kauas puusta putoa* ja joutu samantien pakolliselle äitiyslomalle kaapujensa kans ku rehtori sai kuulla (Härkönen 1984: 21).
Juri spydde upp soppan och hans morsa ringde plugget och skällde alla åt helvete och Pirkko-Liisa sa att *äpplet faller inte långt från päronträdet* och för det fick hon mammaledigt när rektorn fick höra det (Härkönen 1985: 17).
- (86) *Pois* mamin *talutusnuorasta* (Härkönen 1984: 11).
Slippa gå i mammas *ledband* (Härkönen 1985: 10).
- (87) *Mä luulen että mun laiskuus juontaa juurensa* lapsuuden karmivista kokemuksista (Härkönen 1984: 11).
Jag tror att roten till min lättja *har sin näring* i hemska barndomsupplevelser (Härkönen 1985: 10).
- (88) Siinä jamassa sitä voi *vajota* aika *alas* (Härkönen 1984: 16).
Man kan ju *säcka ihop* för mindre (Härkönen 1985: 14).
- (89) Ei haittais vaikka mulla ei ois mitään sanomista mihinkään, kunhan sais koheltaa näyttämöllä *mielin määrin* (Härkönen 1984: 28).
Det skulle inte göra nåt ifall jag inte hade nåt särskilt att säja, bara man fick skräpa på tiljorna *av lust och begär* (Härkönen 1985: 25).

- (90) Vaikka sen mies pisti mäsäksi puoli maapalloa ja *veti nurrin* viideltä miljoonalta juutalaiselta niin se anto sille edestä ja takaa.(Härkönen 1984: 48).
Fast hennes man mosade halva världen och *blåste ut ljuset för* fem miljoner judar, så ställde hon upp till max (Härkönen 1985: 42).
- (91) Mä vaan päätin ettei tyyppi *hyppi* mun *silmille* (Härkönen 1984: 56).
Jag bestämde mej för att *hålla* gubben *på mattan* (Härkönen 1985: 46).
- (92) Mua jotenki *otti kaaliin* koko homma (Härkönen 1984: 69).
Hela saken *gjorde* mej *sjuk i bollen* (Härkönen 1985: 56).
- (93) Ja jos sää puutteessa oot Vaasassa ollu niin täälä kyllä *lähtee rullaan paremmin!* (Härkönen 1984: 81.)
Och är det så att du lidit nöd i Vasa, så kan jag säja dej att här *finns fina saker att plocka!* (Härkönen 1985: 66.)
- (94) Tumppaa se tuohon tolppaan *niin ku olis jo!* (Härkönen 1984: 94.)
Släck den mot stolpen och *snabbare än kvickt!* (Härkönen 1985: 78.)
- (95) Mä saan selvitä alas *omin nokkineni* (Härkönen 1984: 98).
Jag dyker ner *med huvudet före* (Härkönen 1985: 82).
- (96) Mä aattelin Kertun rimppakinttuja ja nököhampaita ja *vatsanpohjassa kouras* (Härkönen 1984: 137).
Jag tänkte på Kerttus spiror och gnagartänder och *det tryckte i mellangärdet* (Härkönen 1985: 115).
- (97) Se oli ensimmäinen juntti joka oli uskaltanu *hyppiä* mun *silmille* (Härkönen 1984: 139).
Hon var den första lantis som vågat *trampa* mej *på tårna* (Härkönen 1985: 118).
- (98) Lahja *repii pelihousunsa!* (Härkönen 1984: 150.)
Lahja *går upp i limningen!* (Härkönen 1985: 128.)
- (99) Mää olisin Token tilalla kääntäny sopivasti oikeelle ja välttäny ton tärskyn mutta sillä nyt on niin *hitaat hoksottimet* (Härkönen 1984: 151).
Om jag varit i hans ställe, hade jag styrt lite mer åt höger och undvikit smällen, men han har ju såna glapp och *har alltid varit lite bakom...* (Härkönen 1985: 130.)
- (100) Mä olin viipyny poissa jo melko kauan ja Svante oli voinu *potkasta tyhjää* sillä välin (Härkönen 1984: 179).

- Jag hade dröjt ganska länge och under tide kunde Svante ha *fått driftstopp* (Härkönen 1985: 152).
- (101) Mäc, *tie on selvä* (Härkönen 1984: 210).
Mäc, *det är grönt* (Härkönen 1985: 174).
- (102) Rutanen vaistos että nyt mä räjähtäisin jos se *vinguttas leipäläpeään* (Härkönen 1984: 228).
Rutanen anade att jag skulle explodera ifall han *sa så mycket som ett pip* (Härkönen 1985: 190).
- (103) Joku läski äijäki, jos sä ensin panisit sen *käymään kuumana* ja sit ku se huohottais viimesillään pahoissa poltoissa sun päällä niin sä sanosit että painaa ja kutittaa (Härkönen 1984: 209).
Du kan inte först elda upp killen så han *går för full maskin* och sen klippa till med att han är tung och kittlas! (Härkönen 1985: 174.)
- (104) Tollanen tekopyhyys *ottaa mua pannuun* tosissaan (Härkönen 1984: 236).
Skenhelighet av sånt slag *ger mej värk i kupolen* (Härkönen 1985: 195).
- (105) Ne oli selvästi niitä tyyppejä jotka tulee Takkiselle vaan laskeen montako sänkypeitettä ne perii ku Svante *potkasee tyhjää* (Härkönen 1984: 236).
Dom var just den typen som åker till Takkinen bara för att räkna ut hur många sängtäcken dom får ärva den dag Svante *tar hissen ner* (Härkönen 1985: 194).
- (106) Siihen pistän maanviljelijän kesät ja talvet ja kellokortit, *menee kuule kuumille kiville* menevä mies! (Härkönen 1984: 297.)
"Den framgångsrike mannen" kommer att *gå åt som smör i solen!* (Härkönen 1985: 242.)
- (107) Jos te ens kesänä tarvitte riuskoja miehiä töihin niin *täältä pesee*, mä heitin (Härkönen 1984: 303).
Är det så att ni behöver lite muskler nästa sommar, så *kirrar det sej*, sa jag storstilat (Härkönen 1985: 248).

Bilaga 2. Idiom som översatts med ett förklarande normaluttryck

Här finns uppräknade alla de 22 finska idiom i Anna-Leena Härkönen *Häräntappoose* som har ett förklarande normaluttryck som svensk översättningsmotsvarighet i *Tjurdödarvapnet*. Som kontext anges här den fullständiga meningen där idiomet / uttrycket i fråga uppträder. Själva idiomet och dess översättning har framhävts med *kursivering*. Sidnumreringen hänvisar till den sida där meningen i fråga börjar.

(1) Just ku auto tuli niin mummu *oli heittäny veivin* (Härkönen 1984: 14).

Just när bilen kom *gav* mormor *upp* (Härkönen 1985: 12).

(2) Me paettiin pukuhuoneeseen ja ope oli vähällä *vedellä nenät poskelle* ku se löysi meidät (Härkönen 1984: 20).

Vi smet in i omklädningsrummet och lärarn var nära att *göra oss till invalider* när han hittade oss (Härkönen 1985: 16).

(3) Mä katoin ikkunasta pihalle, navetta koirankoppi vanha kaivo, ja syrjäsilmillä mä katoin niitä kahta ja mietin että näitten kans mun sitte täytyy palloilla *tuomiopäivään asti* (Härkönen 1984: 77).

Lagård hundkoja gammal brunn, och i ögonvrån såg jag det där paret och tänkte är det här jag ska *mögla och ruttna* (Härkönen 1985: 63).

(4) KOTIIN mä oisin ollu kypsä lähteen vaikka *sillä sinisellä minuutilla* (Härkönen 1984: 89).

HEM var jag beredd att sticka *vilket ögonblick som helst* (Härkönen 1984: 74).

(5) Ja kehtaako siltä kysyä lupaa käydä pusikossa *vettä laskemassa* niin sais edes kiroilla rauhassa? (Härkönen 1984: 95.)

Och törs man försvinna bakom buskarna för att *pissa*, så man åtminstone fick svära ifred? (Härkönen 1985: 79.)

(6) Rutanen on kerranki hiljaa, *vitsit silläki vähissä* (Härkönen 1984: 99).

Rutanen är tyst för en gång skull, orkar inte *slänga käft* han heller (Härkönen 1985: 83).

(7) Vai tarviiko Lahjan *turvautua oman käden onneen!* (Härkönen 1984: 106.)

Vem vet om Lahja inte får *sova med tummen i fittan!* (Härkönen 1985: 89.)

(8) Me jätettiin raakasti se möyhöttään *sydän syrjällään* (Härkönen 1984: 137).

- Vi lämnade henne *gnyende* vid bordet, rått och utan pardon (Härkönen 1984: 115).
- (9) Se sai mulle aina *jauhot kurkkuun* (Härkönen 1984: 144).
Jag visste inte vad jag skulle säga, Hon *fick min röst att fastna i halsen* (Härkönen 1985: 122).
- (10) Hyvä että vielä *veti henkeä* (Härkönen 1984: 151).
Tur att hon *hade livet i behåll* (Härkönen 1985: 129).
- (11) Pyöräki *tuhannen pillun päreinä!* (Härkönen 1984: 151.)
Och moppen *som en häxrunkad pitt!* (Härkönen 1984: 129.)
- (12) Sitten hän *pistää peliin* kaiken tahdonvoimansa ja pukkaa naisen kauemaksi (Härkönen 1984: 163).
Sedan *samlar* han all sin viljestyrka och skjuter kvinnan ifrån sig (Härkönen 1985: 138).
- (13) Tauno oli ainoa joka puuttu, se tuli aina *viime tipassa* (Härkönen 1984: 170).
Det var bara Tauno som fattades, han var alltid *sen* (Härkönen 1985: 142).
- (14) Miten se nyt sillä tavalla yhtäkkiä, eilenkin oli vielä niin *hyvissä sielun ja ruumiin voimissa...* (Härkönen 1984: 178.)
Hur kunde det komma så plötsligt, igår var han ju *i så god psykisk och fysisk...* (Härkönen 1985: 152.)
- (15) Oikeinko johonki *jumalan selän taa?* (Härkönen 1984: 185.)
Nånstans *riktigt långt borta vid världens ände?* (Härkönen 1985: 159.)
- (16) On pakko olla hommissa jotain mätää ellei tyttö *näytä* viiteen päivään *naamaansa* (Härkönen 1984: 224).
Nånting måste ju vara ruttet när inte brallisen *visar sej* på fem dar (Härkönen 1985: 185).
- (17) Siltä meni *jauhot kurkkuun* (Härkönen 1984: 249).
Hon höll på att *dra sin sista suck* (Härkönen 1985: 208).
- (18) Kuule melo sää vaan kaneetillas *niin pitkälle ku sielu sietää!* (Härkönen 1984: 256.)
Paddla du med din kanad, *ju längre bort, desto bättre!* (Härkönen 1985: 215.)
- (19) Mä *pidin sitä tulisilla hiilillä* ja vetelin haikuja rennosti (Härkönen 1984: 258).
Jag *lät honom halstras* och drog rejäla bloss (Härkönen 1985: 217).
- (20) Lokki kärvistelee torilla ja saa korpunmuruja vanhalta kuivettuneelta pyykkilaudalta joka laulaa *tippa silmässä* jotain Päivänsädetä ja Menninkäistä (Härkönen 1984:272).

En mås spatserar på torget och blir matad med skorpsmulor av en uttorkad tvättbräda som *med tårar i ögonen* sjunger nånting om Gryning och Skymning (Härkönen 1985: 225).

(21) Rannikonpoika sai kesälomansa, se sano ja *iski mulle silmää* (Härkönen 1984: 299).
Så fick stadsbon sitt sommarlov, sa han och *gav mej en blink ur ögonvrån* (Härkönen 1985: 244).

(22) Hän ajattelee hetken ystävänsä Taalaa jolta varmasti liikenisi raportti *alta aikayksikön* jos hänet päästettäisiin nuuskimaan juttua (Härkönen 1984: 274).
Han tänker en stund på sin vän Taala som *vips* skulle framlägga en förstklassig rapport i dessa ting, om han tilläts nosa på dom (Härkönen 1985: 227).

Bilaga 3. Normaluttryck som översatts med ett idiom

Här finns uppräknade alla de 27 normaluttryck i Anna-Leena Härkönen's *Häräntappoase* som har ett svenskt idiom som översättningsmotsvarighet i *Tjurdödarvapnet*. Som kontext anges här den fullständiga meningen där uttrycket / idiomet i fråga uppträder. Själva idiomet och dess översättning har framhävts med *kursivering*. Sidnumreringen hänvisar till den sida där meningen i fråga börjar.

(1) Siellä jauhetaan päivänselviä asioita ja kierrellään reilut jutut sivistyssanoilla, ja sit on niin pitkiä lauseita et *silmät tirsuu limaa* ku niitä tankkaa (Härkönen 1984: 21).

Där mal dom solklara saker, men dom verkligt djupa frågorna smyger man förbi med fina ord, och sen är så långa meningar att *ögonen blöder* (Härkönen 1985: 18).

(2) Mutsi haluais takuulla pojastaan *jonku merkonominretkun* (Härkönen 1984: 24).

Morsan vill säkert att hennes pojke *hamnar på rätt sida om bankdisken* (Härkönen 1985: 20).

(3) Mitä jätkä? mä kysyin *kierrellen* (Härkönen 1984: 33).

Hur är det? sa jag *på måfå* (Härkönen 1985: 27).

(4) Nyt *sen ajat alkaa olla* pikku hiljaa *ohi* (Härkönen 1984: 34).

Men nu *är* han *inte* lika mycket *i ropet* längre (Härkönen 1985: 27).

(5) *Ei meikin meikkiä* (Härkönen 1984: 35).

- Inte mejkat för fem öre ens (Härkönen 1985:28).
- (6) Sä vaan *tuudittaudut unelmiin* etkä tajua et jotain ois tehtävä (Härkönen 1984: 37).
Du *svävar på moln* och fattar inte att nåt måste göras (Härkönen 1985: 30).
- (7) Mä *kohelsin* sen kanssa joka paikassa, me pistettiin pizzataikinaa ihmisten postilaatikoihin ja myrkytettiin koulun akvaariosta kaikki kultakalat eikä kärehdetty (Härkönen 1984: 43).
Jag *levde bus* med henne lite varstans, vi stoppade pizzadeg i folks brevlådor och förgiftade alla guldfiskarna i pluggets akvarium (Härkönen 1985: 36).
- (8) Alko leikkiä jotain *kepulaisten pelinappulaa* (Härkönen 1984: 43).
Hon började öva sej i att *mjölka röster* för centern (Härkönen 1985: 36).
- (9) Mä oon lukenu tilastoja ja huomannu et *ihmisiä kaatuu ku pipoa* vuosittain, siitä ei vaan puhuta (Härkönen 1984: 45).
Jag har läst statistik och märkt att *det* verkligen *köas vid utgången*, men ingen talar om det (Härkönen 1985: 39).
- (10) Mä oon pelänny sitä et Pekka ja mutsi *pyöräyttäs penikan* keskenään (Härkönen 1984: 55).
Jag har varit rädd för att Pekka skulle *ha gjort morsan på smällen* (Härkönen 1985: 46).
- (11) Sellasen joka uskaltaa *läiskii sitä ohimoon* (Härkönen 1984: 56).
Med en som törs *smälla tasken i bordet* (Härkönen 1985: 47).
- (12) Mut mä *en oo mikään kumipallorakastajien hyväksikäyttäjä* (Härkönen 1984: 58).
Men jag *tar inte ifrån barnen deras karameller* (Härkönen 1985: 48).
- (13) Mutsi *alko kuumeta* (Härkönen 1984: 59).
Morsan *trampade på gasen* (Härkönen 1985: 50).
- (14) Mä *lähdin* vaihteeksi keittiöön (Härkönen 1984: 59).
Jag *växlade spår* in i köket (Härkönen 1985: 50).
- (15) Missähän se *piileskeli?* (Härkönen 1984: 76.)
Jag undrade var han *höll hus* (Härkönen 1985: 61).
- (16) *Siitä alkaa räikki* (Härkönen 1984: 97).
Helvetet blir hetare (Härkönen 1985: 81).

- (17) Mukava reilu ope uskaltaa sanoa suoraan että tänään en kyllä jaksa ymmärtää teitä rakkarit, pitäkää turpanne tukossa, *on huono päivä*, palo paahtoleivät ja pinna aamulla (Härkönen 1984: 23).
- En bra och hygglig lärare vågar säja rent ut att idag orkar jag inte med er, era vildar, håll truten allihop, jag är inte i form, *vaknade på fel sida*, brödrosten pajade... (Härkönen 1985: 20.)
- (18) Nainen *kehtas* pyytää femman parista putkesta (Härkönen 1984: 126).
- Fröken *hade mage* att ta en femma för några pinnar (Härkönen 1985: 108).
- (19) Että *mulla oli älytön olo* (Härkönen 1984: 135).
- Jag mådde pyton* (Härkönen 1985: 133).
- (20) *Pitkät* sen virvokkeille (Härkönen 1984: 137).
- I skorstenen* med hennes kvällstugg (Härkönen 1985: 115).
- (21) Porukka *kohelsi* (Härkönen 1984: 142).
- Gänget *fick stånd* (Härkönen 1985: 120).
- (22) Tottakai siinä jotain mätää on ettei nuoret *saa fiilinkiä irti* ilman jotain kurjaa taskumattia (Härkönen 1984: 142).
- Klart är det ruttet när ungdomar inte *känner pulsen* utan att först ha halat fram fickpluntan (Härkönen 1985: 120).
- (23) Nuo ihmettelee jo missä me *ollaan* (Härkönen 1984: 146).
- Dom undrar var vi *håller hus* (Härkönen 1985: 124).
- (24) Sitte mun härski punanen avomies perustaa matuska-tehtaan ja mää maalaan maatuskoille naamoja aamusta iltaan ja Savosen Elintarvike tilaa niitä hirveet määrät etkä sää voi mennä kauppaan enää ilman mustaa rättiä ja peililaseja kun sua hävettää *niin paljo!* (Härkönen 1984: 176.)
- Och min starka röda man ska grunda en matuskjafabrik och jag ska måla matuskjaanskikten från morron till kväll och Savonens Livs beställer massor av dom och du kan inte längre gå dit och handla utan en svart sjaltrasa och spegelglasögon för du skäms *så himla in i norden!* (Härkönen 1985: 149.)
- (25) Ne ei ikinä riidelly mutta kerran mummu sano että tuolla Marketalla se tahtoo *askel lipsua liian hepposissa kengissä* (Härkönen 1984: 203).

Jag hade en känsla av att morsan och mormor hade nåt otalt med varann, dom brukade inte gräla, men en gång sa mormor om morsan att hon *blir lätt på foten* i vissa sällskap (Härkönen 1985: 169).

(26) Rutanen vaistos että *mulla ei ollu oikein hommat jakelussa* (Härkönen 1984: 225).

Rutanen anade att *jag fått grus i dojan* (Härkönen 1985: 186).

(27) *Mä en osannu puhua vähään aikaan mitään* (Härkönen 1984: 298).

Jag *fick inte en syl i vädret* på ett tag (Härkönen 1985: 243).

Bilaga 4. Idiom som utelämnats

Här finns uppräknade alla de 6 idiom i Anna-Leena Härkönen *Häräntappoose* som inte har en direkt översättningsmotsvarighet i *Tjurdödarvapnet*. Idiomet i fråga har antingen utelämnats eller undvikits på ett eller annat sätt. Som kontext anges här den fullständiga meningen där idiomet samt dess översättning uppträder. Själva idiomet har framhävts med *kursivering*. Sidnumreringen hänvisar till den sida där meningen i fråga börjar.

(1) *Se sopi ku nakutettu sille ruttunaamalle* (Härkönen 1984: 79).

Jaha, ja nåt ska man ju heta (Härkönen 1985: 65).

(2) Touko ja Ripe sävähti ja piilotti tupakat *alta aikayksikön* (Härkönen 1984: 88).

Touko och Ripe ryckte till och gömde undan cigaretterna (Härkönen 1985: 73).

(3) Tauno antaa *sataa* heinää *ku Esterin perseestä* (Härkönen 1984: 95).

Tauno låter höet regna över mej (Härkönen 1985:79).

(4) Talkoissaki istu *kuivin suin* (Härkönen 1984: 96).

Smakade inte ens efter slåttern (Härkönen 1985: 81).

(5) Se on tuota...hyvä että täällä joku on lisäapuna kun tuo Svante on ollu heikkona...ei koskaan tiijä millon sillä *menee jyvä kurkkuun* kesken hommien (Härkönen 1984: 108).

Vad heter det... det är bra att vi fått hjälp när Svante gått och blivit så svag... Man vet ju aldrig hur mycket han orkar... (Härkönen 1985: 91.)

(6) Hyvät kaverit joitten kans oltiin *vedetty yhtä köyttä* ohitti mut ja kilju vaan että latua (Härkönen 1984: 239).

Ens bästa polare vrålade ur spår och flåsade förbi, ens bästa kompis (Härkönen 1985:198).

NOTER

ⁱ http://sv.wikipedia.org/wiki/Antti_Jalava (1.4.2008)

ⁱⁱ Morfologi = läran om betydelsebärande orddelar (*Svensk ordbok s.v: morfologi*).

ⁱⁱⁱ Syntax = läran om hur ord förbinds med varandra till högre enheter (*Svensk ordbok s.v: syntax*).

^{iv} Fixeringen innebär bl.a. att idiomerna [...] typiskt förekommer i ett begränsat antal syntaktiska former eller konstruktioner (Nunberg et al. 1994:492 I: Sköldberg 2004:23).

^v Figurativ = som avbildar den synliga verkligheten (*Svensk ordbok s.v: figurativ*).

^{vi} Ett uttryck är *institutionaliserat* om många individer inom en språkgemenskap känner till (och eventuellt använder) det och har en uppfattning om att det inte skall tolkas bokstavligt (Fernando & Flavell, 198:44 I: Sköldberg 2004:23).

^{vii} Lexikon = förteckning över ett språks (viktigare) ord jämte ordförklaringar (*Svensk ordbok s.v: lexikon*).

^{viii} Grammatik = (formell) beskrivning av hur korrekta ord(former), fraser och meningar bildas i ett språk (*Svensk ordbok s.v: grammatik*).

^{ix} Pragmatik = språkvetenskapligt studium av hur språk används (*Svensk ordbok s.v: pragmatik*).